

”מורנו” להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

ברכת הפירות והירקות – מבושלים, מרוסקים, מיץ ומרק

יחידה מספר 14 מהלכות ברכות

ביחידה הקודמת עסקנו בהלכות הברכות על תערובות מאכלים שברכותיהן שונות אלו מאלו. פעמים שיש לברך על הדבר העיקרי, פעמים שיש לברך מספר ברכות, ועוד. דוגמא נפוצה למאכל שמכיל מרכיבים רבים הוא המרק. אך טרם נוכל להכריע לגבי ברכות המרק, עלינו לברר מספר דברים:

בדרך כלל במרק יש ירקות. אך ירקות בדרך כלל מברכים 'האדמה'. אך בכדי להכריע כך עלינו לברר שני דברים:

א. כיצד מבחינים בין פרי וירק? בכך תעסוק היחידה הבאה.

ב. באלו תנאים ירק המשנה את מצב הצבירה שלו משמר את ברכתו? בכך תעסוק היחידה הזאת.

ירקות מבושלים - שלקות

במשנה נאמר שעל הפת מברכים 'המוציא' ועל הירקות מברכים 'בורא פרי האדמה'. מסמיכות זו הגמרא מציעה לדייק:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד ב

ועל הירקות אומר וכו'. קתני ירקות דומיא דפת - מה פת שנשתנה על ידי האור, אף ירקות נמי שנשתנו על ידי האור. אמר רבנאי משמיה דאביי, זאת אומרת: שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה

❖ הרחבות – מה הוסיף אביי?

על פניו השוואה זו אינה הכרחית, וראוי לבחון אותה מכמה פנים:

לפת יש שני מאפיינים משמעותיים: בצורתו הטבעית, כדגן, הוא אינו כל כך ראוי לאכילה; ובקבלו צורת הפת הרי שהגיע למצבו המיטבי. האם דבר זה נכון ביחס לכל הירקות? על פניו התשובה תלויה מאוד בירק. אינם דומים החצילים ותפוחי האדמה (שאינם ראויים לאכילה לפני הבישול, ובכך דומים יותר לחיטה ושעורה) לעגבניה וגמבה, הראויים לאכילה כמות שהם.

ניתן להבין את הקשר בין הפת והירקות במספר אופנים:

יתכן וכוונתה שלמדנו מהשוואה שכל ירק הוא כמו פת, ואם בישלו אותו מברכים עליו 'בורא פרי האדמה'. יתכן והכוונה היא שכמו שפת משתפרת באפייה, כך מברכים 'האדמה' על ירק שמשתפר באפייה. יתכן והכוונה היא שרק ירקות שאינם כל כך ראויים לאכילה במצבם הטבעי מקבלים את ברכת 'האדמה' אחרי בישולם, כמו דגן שאינו זוכה לברכת 'המוציא' עד אפייתו.

ממשיכה הגמרא:

דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו - רב: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה; ורבתינו היורדין מארץ ישראל, ומנו - עולא משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו; ואני אומר: כל שתחילתו בורא פרי האדמה, שלקו - שהכל נהיה בדברו; וכל שתחילתו שהכל נהיה בדברו, שלקו - בורא פרי האדמה

רב חסדא בשם רב אומר שמברכים 'האדמה', עולא בשם רבי יוחנן אומר שמברכים 'שהכל'. רב חסדא עצמו אומר שהדבר תלוי - אם תחילתו 'האדמה', סופו 'שהכל'. אם תחילתו 'שהכל', סופו 'האדמה'. יתכן ורב חסדא לא הסכים לדברי רבותיו, וביקש למצע ביניהם. אם כך, דבריו הן אפשרות שלישית לפסיקה.

מנגד, יתכן ורב חסדא אינו מתכוון לחלוק על בעלי השמועה, אלא להסביר שאין מחלוקת ביניהם. יתרה מכך: דברי רב חסדא מתאימים מאוד להשוואה לדגן. למדנו שעל קמח דגן מברכים 'שהכל', ואחרי הבישול והאפייה ברכתו משתנה ל'מזונות' או 'המוציא'. רב חסדא אומר שכאן קורה דבר דומה: על ירקות שאינם ראויים לאכילה לפני בישולם מברכים 'שהכל', ואחרי בישולם 'האדמה'. ואילו ירקות הראויים לאכילה לפני בישולם, אם בישל אותם יברך 'שהכל' על המוצר המבושל. אין כאן חריגה מהדין של הדגן, אדרבה - זה מקביל בדיוק לדין של הדגן.

הגמרא מבררת אלו ירקות כלולות בהגדרות הללו:

בשלמא כל שתחילתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה - משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא; אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו - שהכל, היכי משכחת להו? אמר רב נחמן בר יצחק: משכחת לה בתומי וכתתי.

אפשר ללמוד מהדוגמאות של הגמרא: ניתן לאכול כרוב חי או מבושל. הרושם הוא שהאמוראים מניחים שמקובל יותר לאכול כרוב מבושל (אינני בטוח מה מקובל יותר כיום). לכאורה נמצאנו למדים שהברכה על ירק הראוי לאכילה עשויה להיות 'שהכל', אם מקובל יותר לאכול אותו מבושל. זה פותח מקום להתלבטות על ירקות אחרים. לדוגמא, מה הברכה הנכונה על גזר חי? מצד אחד, הוא נאכל כמות שהוא. מצד שני, יתכן ומקובל יותר לאכול אותו מבושל, בדומה לכרוב. בהמשך ננסה להגדיר את הגבולות הללו. מהצד השני יש להבין את הדוגמא של השום. לכאורה שאלת הגמרא משונה: האם קשה למצוא דוגמאות לירקות שברכתם 'בורא פרי האדמה'? לכאורה התשובה היא שקשה למצוא ירקות היותר ראויים לאכילה חיים מאשר מבושלים, ואף על פי כן מבושלים אותם. אם הבישול לא משפר אותם, למה מבושלים אותם? כמובן שעל שום אפשר לשאול שאלה דומה. על פניו התשובה היא שהרבה יותר מקובל לאכול שום מבושל. אך זה לא מדויק: מבושלים את השום יחד עם מאכל אחר, והשום נותן את טעמו למאכל איתו הוא מתבשל. אמנם המאכל השני משתבח, אך השום עצמו מאבד את טעמו. נמשיך בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד ב

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה, ורבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו... אמר רבי חייא בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף. אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי - בתחילה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש, אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי, בשלמא בתחילה מברך עליו 'שהכל נהיה בדברו', אלא לבסוף מאי מברך? - דילמא: 'בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא' מתיב רב יצחק בר שמואל: ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח - יוצא בהן ובקלח שלהן, אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין; ואי סלקא דעתך במילתייהו קאי - שלוקין אמאי לא? - שאני התם, דבעינן טעם מרור - וליכא מהחלק הזה של הגמרא ניתן ללמוד מספר דברים.

ראשית, הגמרא משווה בין מלוח, שלוק כבוש ומבושל. בסיפור על רבי יוחנן מדובר על זית שעבר מליחה, ובברייתא מדובר על מרור כבוש שלוק ומבושל. על פניו משמע שדינם שווה. מנגד הגמרא מבארת מדוע אין בהכרח הקבלה בין הדין של ברכות והברייתא העוסקת במרור. מהברייתא משמע שמרור שעבר את אחד השינויים הללו אינו מרור. מנגד, הגמרא אומרת שזהו דין מיוחד במרור, שצריך להיות מר, ועל כן צריך לשמור על טעמו המקורי כדי לצאת בו ידי מצוות מרור. מהברייתא לא ברור שלעניין הלכות ברכות כבוש שלוק ומבושל ילכו יחד.

נשוב לתחילת הסוגיה: בחלק הקודם הצגנו שתי אפשרויות: או שרב חסדא מציע דרך בה רב ורבי יוחנן יסכימו, או שדבריו הם דעה שלישית. כאן מובאות שתי מימרות הפוכות בשם רבי יוחנן: רבי חייא בר אבא האומר בשמו שמברכים 'האדמה' על שלקות, ורבי בנימין בר יפת בשמו האומר שמברכים עליהם 'שהכל'. לכאורה גם כאן שתי האפשרויות הקודמות עומדות בעינן:

אפשרות ראשונה בהסבר הסוגיה: האמוראים חלוקים בדברי רבי יוחנן, ויש לדחות את דברי רב חסדא

כך בעלי התוספות מבארים את שיטת הרי"ף:

תוספות מסכת ברכות דף לח עמוד ב

הרב אלפס פסק בשלמות דאשתני לגריעותא ע"י בשולן אומר 'בורא פרי האדמה' כ... דאמר 'שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה', דרבי חייא בר אבא קאי נמי כוותיה, ובכל שלקות מיירי רבי חייא בר אבא, אף באותן דמשתנים לגריעותא, מדפליג להו גמרא אהדדי רבי חייא בר אבא ורבי בנימין בר יפת לאור זאת הרי"ף דוחה את ההבחנה בין שום ושאר ירקות:

רי"ף מסכת ברכות דף כז עמוד א

וקיימא לן הכי דהא רב ושמואל ורי' יוחנן כולהו סבירא להו דשלקות 'בורא פרי האדמה'... דשלקות במלתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה ואפילו תומי וכתתי

ובכל זאת, יש ירקות שאין דרכם של אנשים לאוכלם, ולכן ברכתם 'שהכל':

קרא חייא וסלקא וכרובא מברך עליהו 'שהכל', וכד שליק להו מברך עליהו 'בורא פרי האדמה', וכן כל מידי דלאו אורחניהו דאינשי למכלניהו בחיותיהו מברכינן עליהו 'שהכל', ואי שליק להו מברכינן עליהו 'בורא פרי האדמה'

שימו לב: הסוגיה עוסקת בשאלה מה מברכים על ירקות מבושלים. היא לא עוסקת בשאלה מה מברכים על ירקות חיים. אם כך, אומר הרי"ף, ודאי שיש ירקות שאינם ראויים לאכילה חיים, או פחות ראויים לאכילה חיים. זה לא הנושא של הסוגיה. עליהם מברכים 'שהכל'. היה מקום לומר שגם אחרי שאלו בושלו ימשיכו לברך עליהם 'שהכל'. הפסיקה כשמואל משמעה שאחרי שמבשלים אותם ברכתם תהיה 'האדמה'. הוא הדין לירקות שברכתם 'האדמה' – ברכתם נותרת האדמה, בין אם הבישול שינה אותם לטובה או לרעה. נראה שמחלוקת רב חסדא ושמאל היא כך: מוסכם שירק שאינו ראוי לאכילה כמות שהוא ברכתו 'שהכל'. אך ברכת ירק שראוי לאכילה היא 'האדמה'. השאלה היא אם הבישול משנה ומסיר את הברכה מהירק. רב חסדא אומר שכשם שמברכים 'שהכל' על ירק פחות ראוי, כך מברכים 'שהכל' על ירק שהבישול הפך אותו לפחות ראוי. שמואל אומר שכאשר ירק אינו ראוי יש להכין אותו. אך ברגע שהירק ראוי חזכה בברכת 'האדמה' הבישול אינו גורם לו לאבד את המעמד הזה.

ברם, ניתן להציע אחרת. נשים לב ללשון הרא"ה כאשר הוא מסביר את שיטת הרי"ף:

חידושי הרא"ה מסכת ברכות דף לח עמוד ב

אפילו רבי יוסי מודי דשלקות במלתייהו קיימי ומברכי עליהו 'בורא פרי האדמה', ואפילו תומי וכתתי, פירוש אף על גב דמשובחין יותר כשהן חיינן והשלק פוגם בהן קצת, מכל מקום כיוון דארחניהו בשלק במילתייהו קימי לברוכי עליהו בורא פרי האדמה.

מהו ההבדל בין ירקות שאינם ראויים לאכילה, שברכתם 'שהכל', וירקות שבישולם פוגע בהם, שברכתם 'האדמה'? הצענו לעיל שכל עוד הירק ראוי לאכילה, 'במילתייהו קיימא', במובן שאינו מאבד את ברכת האדמה. מהרא"ה נשמע אחרת: אכן, יש ירקות שאינם ממש ראויים לאכילה חיים, וכמו כן יש ירקות שאינם ממש ראויים לאכילה מבושלים. כלומר, גם הרי"ף מודה שפעמים שיש לברך 'שהכל' על ירק חי ופעמים שיש לברך 'שהכל' על ירק מבושל. הרי"ף בסך הכל אומר שעל כל אכילה רגילה יש לברך 'האדמה'.

נסכם את הנקודה האחרונה בשיטת הרי"ף:

הרי"ף פוסק שיש לברך 'האדמה' על ירק מבושל, גם אם הוא פחות טעים כאשר הוא מבושל. מצד שני, ישנן ירקות שבהיותם חיים הרי"ף פוסק שמברכים עליהם 'שהכל'. למדנו שתי אפשרויות כיצד יתכן הפער הזה: א. ירק שברכתו 'האדמה' אינו מאבד את ברכתו כאשר מבשלים אותו (אלא אם כן הוא ממש לא ראוי לאכילה, ואז אין מברכים עליו כלל).

ב. הרי"ף התייחס רק לירקות שרגילים לבשל ולאכול. ירק שאין דרכו להאכל חי, וכן ירק שאין דרכו להאכל מבושל, ברכתו 'שהכל' במצבים הללו.

אפשרות שנייה בהסבר הסוגיה: רב חסדא מיישב בין מחלוקת האמוראים

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד ב

ודאי לא פליגי, דרבי חייא בשנשתנה לעלויה כתרמוסא וכזית כבוש, ואי נמי דלא אישתני לגריעותא, ככולהו שלקות, ורבי בנימין בר יפת בדאשתני לגריעותא כתומי וכתתי

וכן הרא"ש חולק על הרי"ף, ואומר שיישובו של רב חסדא יישב את כל דברי האמוראים:

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן טו

רב אלפס ז"ל כתב דאפילו תומי וכתתי מברכים עליהן בפה"א כשהן מבושלין, ונראה דהיינו טעמא דידיה משום דסבר דרב חסדא פליג אדר"י ואדרב ושמאל ואין הלכה כיחיד במקום רבים ומיהו מסתבר דליכא מאן דפליג אהכרעה דידיה ... ואף על גב דלא צריכין השתא להכרעה דרב חסדא, מכל מקום סברא טובה היא, דכיוון שנשתנית לגריעותא נשתנית ברכתו

הרא"ש והרשב"א אומרים שיש דרך נכונה לאכול ירק, ומברכים 'האדמה' רק כאשר הירק נמצא בצורתו המיטבית. כשם שמוסכם שאין לברך 'האדמה' על אכילת תפוח אדמה חי, כך סביר לא לברך 'האדמה' על שום מבושל. הרא"ש מפרט:

הלכך כל ירק ופרי ומיני קטניות שטובים חיינן ומבושלין מברכינן עליהן לאחר שנתבשלו ברכתן הראויה להן קודם בישול. אבל קרא וסלקא וכרובא וכיוצא בהן, שטובים מבושלים יותר מחיין, כשהן חיינן מברך 'שהכל', וכשהן

מבושלין, דאישתנו לעילויא, 'בורא פרי האדמה'. ותומי וכתתי וכיוצא בהן – כשהן חיינ 'בורא פרי האדמה', וכשהן מבושלין 'שהכל', דאישתנו לגריעותא.

וכאן הרא"ש מתייחס לשאלתנו אודות השום:

ואף על פי שאנו רגילין לאוכלן מבושלין, זהו לפי ששומן הברש ממתיק טעמו.

כאמור, השום נותן את טעמו במאכל, ואף מקבל ממנו טעם. לכן מצד אחד השום נאכל מבושל, אך כאשר הוא מבושל הוא כבר איבד את טעמו. טעמו נכנס בתבשיל, והתבשיל נתן את טעמו בשום. אך מצד עצמו לשום לא נותר טעם, ולכן אין מברכים עליו 'האדמה'.

שיטה שלישית: שיטת הראב"ד

בכדי להבין את שיטת הראב"ד, נקדים את דברי הרשב"א והרמב"ם. הראב"ד מעיר על הניסוח "כל". לכאורה רב חסדא מציג שתי אפשרויות: כל ירק חייב להיכנס לאחת משתי מסגרות – או שמברכים 'שהכל' כשהוא חי ו'האדמה' מבושל וכדו', או שמברכים 'האדמה' כשהוא חי, ו'שהכל' אחרי כל עיבוד אחר. הרשב"א אומר שודאי שאין זו כוונת רב חסדא:

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד ב

מסתברא דלאו דווקא כל שתחילתו בורא פרי האדמה וכל שתחילתו שהכל, דאם כן כי קאמרינן בשלמא 'כל שתחילתו שהכל' משכחת לה בסילקא קרא וכרובא, אלא שתחילתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל היכי משכחת לה, מאי קא קשיא ליה, וכי לא משכח ירקות שמברכין עליהן בתחילתן בורא פרי האדמה? ואיהו דקא משני משכחת לה בתומי וכתתי אטו כלהו שאר ירקי בר מתומי וכתתי מי מברכין עליהו שהכל? אלא ודאי ה"ק: כל שתחילתו בורא פרי האדמה, כלומר שאין דרכו ליאכל אלא בחיותו ואין דרכו לישלק ולפיכך עיקר ברכתו בתחילתו, אם כן כי שליק ליה פגים ליה, ולא מברכין עליה אלא 'שהכל', ולא משכחת לה אלא בתומי וכתתי, וכל שעיקר אכילתו בשליקתו ומשום הכי לא מברכין על תחילתו אלא 'שהכל', אם כן כי שליק ליה אשבוחי משבח ליה, ולפיכך מברכין עליה 'בורא פרי האדמה'. והוא הדין לכל שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקותו שמברכין עליה בורא פרי האדמה, דבמלתיה קאי. והיינו דלא קאמר "תחילתו 'בורא פרי האדמה' היכי משכחת לה?", אלא הכי קאמר: "תחילתו 'בורא פרי האדמה' שלקו 'שהכל' היכי משכחת לה?" כלומר שיהא שבחו בחיותו ונפגם בשליקתו היכי משכחת לה כנ"ל

הרשב"א מסביר שכוונת רב חסדא היא שמברכים על הירק 'האדמה' כאשר הוא נמצא במצב בו רוב בני האדם אוכלים אותו. אין כאן כלל מתחלף, שדווקא אם ברכתו 'שהכל' בתחילה ברכתו תהיה 'האדמה' בסוף או להיפך. הכוונה היא שגם אם הוא אינו ראוי בתחילתו, עיבודו יטיל עליו ברכת 'האדמה'. וכן להיפך – אם העיבוד פוגע בו, ברכתו תתהפך ל'שהכל'. אך אם שניהם טובים יברך 'האדמה' בשניהם (ומבחינה עקרונית גם ההיפך נכון – אם שניהם לא טובים במיוחד יברך 'שהכל' על שניהם). הרמב"ם פוסק בדומה לכך:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ג

פירות או ירקות שדרכן להאכל חיים, אם בשלן או שלקן מברך עליהן בתחילה 'שהכל' ולבסוף 'בורא נפשות'. וירקות שדרכן להאכל שלוקין, כגון כרוב ולפת, אם אכלן חיינ מברך עליהן בתחילה 'שהכל' ולבסוף 'בורא נפשות רבות', ואם בשלן או שלקן מברך עליהן 'בורא פרי האדמה' ולבסוף 'בורא נפשות רבות'. דברים שדרכן להאכל חיינ ומבושלין, אכלן בין חיינ בין מבושלין מברך עליהן בתחילה ברכה הראויה להן, אם היו פירות עץ מברך 'בורא פרי העץ' ואם היו פירות האדמה או ירקות מברך 'בורא פרי האדמה'

לדוגמא: על גזר מסתבר שיברך 'האדמה' בכל מקרה, ועל תפוח מסתבר שיברך 'העץ' בכל מקרה. כאמור, הרשב"א מביא את דברי הראב"ד החולק על כך:

אבל הראב"ד ז"ל כתב דלרב חסדא אפילו לא פגים להו, כיון דאישתני מפרי האדמה מברך עליה שהכל

אור החיים הקדוש בחידושי על הש"ס מחדד את דבריו:

ראשון לציון מסכת ברכות דף לח עמוד ב

מדברי רב חסדא, דכותיה קי"ל, משמע דאין לך פרי דברכתו שווה חי כמבושל, אלא דווקא אם נאמר ברכתו חי בפה"א, מבושל מברך שהכל, ואם ברכתו מבושל בפה"א, חי שהכל, ממה שאמר 'ואני אומר כל שתחלתו בפה"א, שלקו שהכל, וכל שתחלתו שהכל, שלקו בפה"א' עד כאן, הרי דכילל כיילא חדא: דאין לך דבר שברכתו שווה בחי כמו בשלוק. וטעמא משום דעל כל פנים בחד הוי משובח מאידך

נראה שהראב"ד מבין את רב חסדא כך: הקב"ה נותן לנו פירות וירקות. לכל פרי ולכל ירק יש דרך אחת מיטבית לאכילה. החסד הגדול ביותר הוא אם הקב"ה יכול לספק לנו פירות וירקות שניתן לאכול ללא עיבוד.

אם זה מתקיים, על ירק זה יברך 'האדמה' במצבו הטבעי. אם זה לא מתקיים, אלא דרוש עיבוד, יברך 'שהכל' במצבו הטבעי, ו'האדמה' אחרי עיבוד. אך אם הוא ראוי במצבו הטבעי, והבישול אינו משפר אותו משמעותית, הרי שנכון יותר ליהנות מידו הרחבה של הקב"ה, ולאכול אותו במצבו הטבעי. 'פרי האדמה' שה' נתן לנו הוא הגזר שאינו מבושל. אם אדם החליט לבשל אותו, זו זכותו, אך כאן האדם כבר עיבד את הגזר שה' נתן לו למשהו אחר. לא זהו פרי האדמה שה' נתן, ולכן אין לברך עליו 'בורא פרי האדמה'. לעומתו, תפוח האדמה אינו ראוי למאכל במצבו הטבעי. כאשר האדם מבשל אותו, הוא מביא אותו לייעודו, ועל כך יברך את הקב"ה שברא עבורו 'פרי האדמה'.

יש מקום להתלבט אם הרא"ש מסכים בדיוק עם הרשב"א והרמב"ם:

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן טו

כל ירק ופרי ומיני קטניות שטובים חיין ומבושלין מברכין עליהן לאחר שנתבשלו ברכתן הראויה להן קודם בישול. אבל קרא וסלקא וכרבא וכיוצא בהן שטובים מבושלים יותר מחיין, כשהן חיין מברך 'שהכל נהיה בדברו', וכשהן מבושלין, דאישתתנו לעילויא 'בורא פרי האדמה'

מצד אחד, הרא"ש מתחיל ואומר שאם הם טובים חיים ומבושלים, מברכים עליהם 'האדמה' בכל מקרה (בדומה לרמב"ם והרשב"א). ואכן הבית יוסף בסימן רב אות יב מניח את הרא"ש ברשימה אחת עם הרמב"ם והרשב"א.

מצד שני, אם הבישול משפר אותם, ברכתם במצבם הטרי הוא 'שהכל'. כלומר, גם הרא"ש מקבל את העיקרון של הראב"ד, אך רק אם יש מצב עדיף ניכר. לפי הראב"ד עלינו לחפש את המצב העדיף, ולברך 'האדמה' רק עליו. הרא"ש מסכים שיש לברך רק על מצב אידיאלי, אך אין סיבה להניח שהקב"ה ברא את הירק הזה להיאכל באופן אחד בלבד.¹

אם נקבל את הדקדוק הזה, נמצא שהראשונים חלקו בהגדרת ברכת פרי האדמה: לפי הרמב"ם והרשב"א: ברכתם 'האדמה', אלא אם כן הוא במצב שלא מאוד נפוץ שאוכלים אותו כך (ושיטת הרא"ה ברי"ף דומה לכך).

לפי הראב"ד: ברכתם 'האדמה' רק כאשר הם במצב אכילתם האולטימטיבי. בכל מצב אחר ברכתם 'שהכל'. ברירת המחדל (כלומר, בלית מדד בו ניתן לזהות אם הם עדיפים טריים או מבושלים) היא ברכת 'האדמה' על מצבם הטבעי.

לפי הרא"ש: אם ניתן לזהות יתרון במצב זה או אחר (מבושל, טרי, כבוש), הרי שברכתם בכל מצב אחר היא 'שהכל', וברכתם 'האדמה' רק במצב זה. אם אין יתרון ניכר של מצב אחד על משנהו ברכתם 'האדמה' בכל המצבים הללו.

לפי הרי"ף: מברכים על ירקות מבושלים 'האדמה'. ירקות חיים – תלוי אם ראויים לאכילה כשהם חיים.

פסיקת השולחן ערוך

השולחן ערוך מעתיק את לשון הרא"ש:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רה סעיף א

על הירקות מברך בורא פרי האדמה, ואפילו בשלם; וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים, מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שיבשל; אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם, שטובים מבושלים יותר מחיים, כשהם חיים מברך שהכל, לאחר בישולם בורא פרי האדמה

ברם, בהקשר של ברכת הפירות משמע מלשון השו"ע אחרת:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף יב

כל הפירות שטובים חיים ומבושלים, כגון תפוחים ואגסים, בין חיים בין מבושלים מברך 'בורא פרי העץ'. ואם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים, אכלם כשהם חיים, מברך שהכל; כשהם מבושלים, 'בורא פרי העץ'

יש מקום להתלבט למשמעות המילה 'דרך'. כשהשולחן ערוך אומר שאין 'דרך' לאכלם חיים, האם כוונתו שהם לא ראויים לאכילה חיים, או שכוונתו שמקובל יותר לאכלם מבושלים?
המגן אברהם אומר שהעיקר כפי שעולה מסימן רב (ובדומה לשיטת הרמב"ם והרשב"א):

¹ הרושם הוא שלראב"ד יש תפיסה כמעט תיאולוגית, שכל פרי וירק נברא לשימוש מאוד מסוים, וכל שימוש אחר פוגע בשימוש הנכון הזה. כמעט היינו אומרים שאם אדם מנצל את משאבי הטבע בצורה השונה מייעודם זהו כמעט 'בל תשחית', ושמה לא נכון לברך על בריאת פרי האדמה כאשר הוא פוגע בפרי באופן זה. הרא"ש מסכים לכך אם יש לפרי שימוש שניתן לזהות כטוב ביותר. אך ככל והבדל שכזה אינו ניכר, אין סיבה להניח אותו.

מגן אברהם סימן רה סעיף קטן ג

כשהן טובים חיים, אף על פי שהן יותר טובים כשהן מבושלים, מכל מקום יברך חייך 'בורא פרי האדמה', וכן המנהג

אך יש מהאחרונים שחולקים עליו:

מגן גיבורים² שלטי גיבורים סימן רה סעיף קטן א

'מבושלים יותר מחיים': מלשון זה משמע דגם כשהם חיים הם טובים וראויים לאכילה, ורק כשהם מבושלים טובים יותר, אבל המגן אברהם כתב בשם תר"י דדווקא כשאין נאכלין חיים כלל אז מברך שהם חיים 'שהכל', אבל כשהם טובים חיים, אף על פי שהם יותר טובים כשהם מבושלים, מכל מקום מברך כשהם חיים 'בורא פרי האדמה', וכן משמע בסימן ר"ב בסעיף י"ב ע"ש, כוונתו למה שכתב שם דאם אין דרך לאכלן חיים אלא מבושלים כשהם חיים מברך שהכל, אבל באמת לפע"ד אין מדברי השלחן ערוך שם ראייה, שהרי לא כתב רק ש'אין דרך לאכלן חיים', ומשמע אבל על כל פנים ראוי הוא לאכלו, רק דכיוון דטובים יותר מבושלים אין דרך לאכלן חיים. ותדע, דאם לא כן דברי השולחן ערוך סותרין אהדדי, דכאן כתב בהדיא שטובים מבושלים יותר מחיים!

המגן אברהם אומר שברור שהשולחן ערוך דייק בלשונו בסימן ר"ב, ולא דייק בלשונו בסימן ר"ה. אך המגן גיבורים אומר שאם נפרש "אין דרך" בתור "פחות מקובל", אזי אין סתירה בין המקורות. הוא ממשיך ומוכיח את דבריו מלשון בעלי התוספות:

באמת בתוס' דף ל"ח ע"ב ד"ה 'משכחת' מבואר להיפוך, שהרי כתבו 'וסילקא וכרוב וכיוצא בהם, שטובים יותר מבושלים מחיים, כשהם חיים מברכין שהכל', הרי דכתבו גם כן דטובים יותר מבושלים, ומשמע דעל כל פנים טובים חיים גם כן ... וע"כ דאין חילוק בין ראוי או אינו ראוי, כל שטוב יותר מבושלים מברך על החיים 'שהכל'

בעלי התוספות אומרים שאם בתצורה אחת הם טעימים יותר, מברכים 'האדמה' רק במצב זה, כפי שביארנו ברא"ש ובשולחן ערוך. וכך מכריע המגן גיבורים. הגר"ז מלאדי קרוב לדברי המגן אברהם, אך מחדד פן מסוים בדבריו:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן רב סעיף טז

כל הפירות, בין פירות העץ בין פירות האדמה, אין מברכים עליהם ברכתם אלא בדרך אכילתם, שעל דעת כן נוטעים אותם

ואם דרכם לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים, אף על פי שהם טובים וראויים לאכילה גם כשהם חיים, אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול, אבל כשהם חיים מברכים עליהם 'שהכל נהיה בדברו'. אבל פירות שדרך אכילתם הוא גם כן לאכלם חיים, אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים, מברכין עליהם ברכתם, בין חיים בין מבושלים

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים, שאין דרך רוב העולם לבשלם, לא נשתנית ברכתם בשביל שבישלם, שכיוון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים, אין הבישול מבטל תורת פרי מהם, והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא, שהם טובים מבושלים כמו חיים. אבל אם הם טובים יותר חיים מבושלים כיוון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו כשהם מבושלים

דברי הגר"ז מזכירים את ההסבר הראשון שביארנו ברי"ף לעיל (אך מעט שונים מהם). ביארנו שלפי הרי"ף ירק שאכילתו חי היא אכילה פחות איכותית, ברכתו חי 'שהכל'. אך ירק שמאבד איכות בבישול (כמו שום) אינו מאבד את ברכת 'האדמה' בבישול. יותר קשה להוציא ירק שכבר חלה עליו ברכת 'האדמה' מאשר להוציא אותו מן הכלל.

הגר"ז אומר דברים דומים: הירק אינו מאבד את ברכתו בבישול, אלא אם כן הבישול פוגע באיכות שלו. בזה הוא שונה מהרי"ף (ודומה לפסיקת הרשב"א ועוד), אך הסברא קרובה.

הגר"ז מלאדי מוסיף נוסף נוסף: על דעת כן נוטעים אותם. לתובנה זו יש מספר השלכות: ראשית, מבחינה השקפתית ואמונית, כיצד נדע מהי מטרת הקב"ה בבריאת כל עץ וכל צמח? אין לנו דרך לדעת. אבל אנחנו יכולים לאמוד מהי מטרת האנשים שנטעו את העצים וגדלו את הירקות. שנית, אם קריטריון משמעותי, הרי שאין הגיון ללכת על פי איזו 'דרך אכילה' בלעדית. אם אנשים אוכלים אותו חי או מבושל, הרי שנטעו אותו לכל שימוש, ועל כל שימוש יש לברך את הברכה הראויה (ולא 'שהכל'). שלישית: מהו הדין אם אין הבדל באיכות של חי או מבושל, אך בפועל רוב האנשים אוכלים אותו מבושל? לפי אמות המידה האובייקטיביות

² הרב מרדכי זאב אטינגר (ה'תקסד-ה'תרכג), גיסו והחברותא של הרב יוסף שאול נתנזון. חיברו יחד את הספר "מפרשי הים" על הש"ס, וכן "מגן גיבורים" על הש"ע.

שניסינו להציב לעיל לכאורה היה נכון לברך 'העץ' בכל מקרה. אך אם אמת המבחן לכך זו השאלה לשם מה נשתל העץ הזה, הרי שניתן להכריע את מטרתו לפי מנהג רוב האנשים.
החיי אדם ממשיך את הקו הזה: הדין יהיה תלוי במנהג המקומי, לצורך מה רגילים לגדל את הפרי כאן:

חיי אדם חלק א כלל נא סעיף ב

אין מברכין "בורא פרי העץ" או "בורא פרי האדמה" אלא על דבר שטוב לאכול אותו חי וגם שדרך בני אותו מקום לאכלו כך חיין, אבל על דבר שאין דרך בני אותו מקום לאכלו חיין, אף שהן טובים לאכול, אף שלא על ידי הדחק, נראה לי דמברכין "שהכל", דאינו חשוב לקרות פרי ... ומערין [גזר] ובצלים וצנון שקורין רעטיך, אף שהם טובים גם כן חיין, מכל מקום נראה לי דתלי גם כן אם דרך באותו מקום לאכלו חיין

אם באותו המקום אוכלים את הירק דווקא כך, אין זה משנה אם "אובייקטיבית" הירק טעים גם בצורות אחרות. אם כך רגילים לאכול אותו, הרי שמגדלים אותו לצורך האכילה הזאת, בדווקא. ועל כך מודים לקב"ה שברא את היכולת לגדל את העץ או השיח (שימו לב שהחיי אדם אינו קובע חד משמעית מהי ברכת הגזר. הוא אומר שבמקומות בהם רגילים לאכול אותו מבושל בלבד, יברכו 'שהכל' על אכילתו חי, למרות שבמקומות אחרים יאכלו אותו חי ויברכו עליו 'האדמה'). אין להתחשב באנשים הבודדים בחברה זו שיאכלו את הירק בצורה שונה מכולם, ומאידך, דינו ש"דרך בני אותו מקום לאכלו חיין", אין צורך ש'רוב' אנשי המקום יאכלו אותו כך (וכך מדגיש המשנה ברורה סימן רב ס"ק סא).

שום ובצל

נשוב ונעיין בנושא של השום:

זכור, הרא"ש פוסק שיש לברך על שום 'האדמה', ואחר שהוא מבושל 'שהכל', מכיוון שהוא מאבד את טעמו, למרות שהוא מקבל טעם חדש, טעים יותר, זהו טעם בשר, ולא טעם שום. מלשון הרי"ף הבנו שהוא חולק על כך, מפני שלשיטתו ירק אינו מאבד את ברכתו בבישול. אך הטור קרא את הרי"ף מעט אחרת:

רי"ף מסכת ברכות דף כז עמוד א

וקיימא לן הכי דהא רב ושמואל ורי' יוחנן כולו סבירא להו דשלקות 'בורא פרי האדמה' ... דשלקות במלתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה ואפילו תומי וכתרי קרא חייא וסלקא וכרובא מברך עלייהו 'שהכל', וכד שליק להו מברך עלייהו 'בורא פרי האדמה', וכן כל מידי דלאו אורחינהו דאינשי למכלינהו בחיותייהו מברכין עלייהו 'שהכל', ואי שליק להו מברכין עלייהו 'בורא פרי האדמה'

הסרנו את הפיסוק סביב המילים 'ואפילו תומי וכתרי'. השאלה היא היכן מניחים את סיום המשפט:

"ומברכין עלייהו 'בורא פרי האדמה' ואפילו תומי וכתרי

או

ואפילו תומי וכתרי קרא חייא וסלקא וכרובא מברך עלייהו 'שהכל'

כאמור, הרא"ש הבין את הרי"ף באופן הראשון. אך הטור הבין את הרי"ף אחרת:

טור אורח חיים סימן רה

תומי וכתרי ..... ורב אלפס כתב כשהן חיין 'שהכל' ולאחר בישולם 'בורא פרי האדמה'. וכ"כ הגאונים, ואפשר דחשיבי להו אישתני למעליותא

לקריאה זו ברי"ף יש יתרון אחד משמעותי: הערנו לעיל שלא ברור שמקובל לאכול שום חי כמות שהוא. אם כך, האמירה שעל שום חי מברכים 'שהכל' בהחלט סבירה. בנוסף, זה ידחה את הצורך לומר שאין לברך על שום שהשתפר רק בזכות הבשר. לכאורה לפי קריאה זו ברי"ף אין צורך בתירוץ, וממילא אין מקור לכך שאין לברך 'האדמה' על ירק שהשתפר בעזרת בישול באוכל מסוים.
הב"ח מסכים עם קריאת הטור ברי"ף, ולאור זאת הוא פוסק:

ב"ח אורח חיים סימן רה אות א

איפכא תחלתו שהכל וכי שלקו בורא פרי האדמה תומי וכתרי נמי הבישול משבחן והעיד רבינו שכך כתבו הגאונים דסבירא להו דתומי וכתרי אישתנו למעליותא והכי מסתברא :

ולענין הלכה נראה מספיקא בפלוגתא דרבוותא בתומי וכתרי בין חיין בין מבושלין לא יברך עליהן בורא פרי האדמה אלא שהכל

❖ הרחבות – הסבר הב"ח לדברי הגמרא

ברם, השולחן ערוך והרמ"א פוסקים כרא"ש³:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רה סעיף א

תומי (פי' שומים) וכתתי (פי' פורט בלע"ז) כשהם חיים 'בורא פרי האדמה'; לאחר שבישלים, 'שהכל' הגה: דמחשבי נשתנו לגריעותא, אפילו בשלם עם בשר ונשתבחו אין השבח מצד עצמן אלא מחמת הבשר שבהם האחרונים מעירים את הערתנו על כך שהשום חריף מדי:

ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים סימן רה ס"ק ב

ונראה לע"ד לחלק בין השומים, דבשום שהוא לא הזקין עדיין ראוי לאוכלו חיון אפילו בלא פת, על כן עיקר ברכתו באכילתו חי. אבל אם הזקין, שאינו ראוי לאוכלו חי בלא פת, הוא גרע מחומץ .... דאפילו אינו חמוץ הרבה, אלא שבני אדם נמנעים לשתותו, מברך עליו 'שהכל', קל וחומר זה השום שהוא שורף מאוד, ומצינו 'בצל בלא פיתא נסיב ליבא', ושום שהוא גדול שורף טפי מבצל. על כן יש לברך בזה שהוא חי 'שהכל' .... ונראה שהכל מודים בזה כי לא מיירי בשום, וכן בבצל יש חילוק זה, דבזה אמרינן דתחילת זריעתו הייתה לכוונה דכשהוא עדיין צעיר ורך יאכלוהו חי וכשיזקין יאכלוהו מבושל דווקא כנלע"ד חילוק ברור ונכון

אם כך, אכן יש לברר את המציאות – אם המציאות היא שהירק חריף מדי ואינו נאכל בפני עצמו, אין לברך עליו 'האדמה' חי. מהט"ז משמע ששום זקן, חריף, ברכתו 'שהכל' כל עוד הוא חי, אך מבושל ניתן לברך עליו 'האדמה', שכן בבישולו הוא נעשה ראוי למאכל.

אך למדנו לעיל את דברי הרא"ש, מהם עולה שאין לברך על שום מבושל 'האדמה' מכיוון שהוא מקבל את טעמו ממקור אחר. ברם, הרא"ש עצמו אומר שלפעמים הירק משמר את ברכתו גם כאשר הוא מקבל טעם ממקור אחר בבישול:

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן טו

תומי וכתתי וכיוצא בהן, כשהן חיון 'בורא פרי האדמה' וכשהן מבושלין 'שהכל', דאישתנו לגריעותא .... ואף על פי שאנו רגילין לאוכלן מבושלין, זהו לפי ששומן הבשר ממתיק טעמו. ואגוז המטוגן בדבש, האגוז עיקר ומברכין עליו בורא פרי העץ. ויש שרוצים לומר: כיוון דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא והיה ראוי לברך עליו שהכל נמצא מעליותא ע"י הדבש והדבש עיקר מברך עליו שהכל. ולא מסתבר, דאף על פי שנתעלה על ידי הדבש, מכל מקום האגוז עיקר

הרא"ש אומר שעל שום מבושל בתבשיל מברכים 'שהכל', מפני שעיקר הטעם הוא הטעם של הבשר וכדו'. אך על אגוזים המטוגנים בדבש יש לברך 'העץ', מפני שהאגוז עיקר, ולא הדבש. כלומר, אם הטעם שהתווסף לירק הוא עיקרי, ברכתו 'שהכל', ואם הירק עיקר, ברכתו 'האדמה', למרות שלולא התוספת הטעם המבושל היה פחות טוב (ואם היה מתבשל כך ברכתו הייתה 'שהכל'). המגן אברהם מגדיר את הדברים:

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים ס"ק ה

שאני התם דהאגוז עיקר, והדבש בא לתקן האגוז, ומה לי בשלו עם מים או עם דבש? מה שאין כן כאן דהבשר עיקר והשומין מקבלין טעם ממילא. אם כן, כשמטגנין ירקות בשומן מברך על הירקות 'בורא פרי האדמה'

שמים את הדבש כדי להשפיע על האגוז. אם כן, מה שהאדם בא לאכול הוא אגוז, ובכדי שיהיה טעים מוסיפים לו דבש. לעומת זאת, השום בא לתת טעם בבשר, אך אדם לעולם אינו אומר שהוא מוסיף בשר כדי לשפר את טעם השום. המגן אברהם מסיים בנפקא מינה: דינם של ירקות אחרים שיש מטרה באכילתם בתבשיל, עליהם אפשר לומר שהביאו רכיבים אחר כדי לשפר את הטעם שלהם. אם כך התמונה התהפכה: בדרך כלל נברך 'האדמה' על ירקות שקבלו טעם של בשר, אלא אם כן הם מהותית טפלים לשאר התבשיל.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רה ס"ק ז

אם היה מבשל ירקות עם בשר [או שטגן בשומן] שכוונתו ודאי לאכול גם הירקות עצמן, בוודאי צריך לברך עליהן 'האדמה' אפילו אם טבע אותן הירקות להשתנות לגריעותא כשמבשלין בלא בשר, ושאני הכא דלא ניתנו שומים בתוך הקדרה בשביל עצמן, רק כדי ליתן טעם בהבשר, אלא דממילא מקבלין הם גם כן הטעם מהבשר ונשבחו, על כן מברך עליהן רק כברכת הבשר

ניקה כמקרה מבחן את הבצל:

³ היו שביארו שאין כוונתו לפסוק, אלא להכריע שעדיף לברך 'שהכל', הפוטרת כל מאכל (תפארת שמואל על הרא"ש ברכות פרק ו אות ה).

בצל חי, כשלעצמו, אינו נאכל; כאשר אוכלים את הבצל חי בסלט, הוא ניתן שם בכמות קטנה יחסית, רק לתת טעם, ולא להיאכל לעצמו. אם כך הוא טפל לסלט. בצל מבושל במרק הוא בדרך כלל כשום – בעיקר מקבל את טעמו מיתר המרק, ולפיכך ברכתו 'שהכל'. על הבצל במרק בצל לכאורה אכן נברך 'האדמה', שכן במצב זה הוא מבושל בצורה טעימה יותר, ויתר התבלינים וכו' באים לשרת אותו (שהרי המרק נקרא על שמו, 'מרק בצל'):

וזאת הברכה פרק יב 'מרק ירקות' אות ו (עמוד 120)

מרק בצל העשוי מבצל מטוגן, אם אוכל את המרק יחד עם הבצל עצמו מברך על המרק 'האדמה' הבצל המטוגן הוא המצב הטעים ביותר, ואזי לכאורה גם תהיה ברכתו 'האדמה'. ברם, אם מוסיפים את הבצל המטוגן למאכל אחר הוא יהיה בטל לו, ולא יברכו עליו. אך הפרי מגדים מצביע על בעיה נוספת:

פרי מגדים אשל אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן רה ס"ק ה

אם טגנו בצל שהזקין בחמאה או בשומן אווז וכדומה צ"ע, דלכאורה מברך 'פרי האדמה' (בלא לחם), אבל לפי מה שכתב ה"ט"ז אות ב' בצל ושום שהזקין שורף הלב אפשר לא נטעי אנשי אדעתא דלטגן בשומן כי אם לתבל הקדירה כלומר, בכדי לברך 'האדמה' על ירק מבושל שקיבל טעם מהתבשיל הסובב אותו עליו לעמוד בשני קריטריונים: א. נותני הטעם של הירק הובאו בכדי לשפר את טעמו. ב. זו דרך האכילה הקבועה שלו, עד כדי שכאשר זורעים את הירק מודעים לכך שזו דרך אכילה מקובלת שלו.

ברם, בימינו אין ספק שמגדלים בצלים על דעת אכילתם מטוגנים, ולכן הסכמת הפוסקים שיש לברך עליהם 'האדמה' (וכן פסק במשנה ברורה רה ס"ק ז):

וזאת הברכה פרק כ 'האוכל פרי או ירק שלא כדרך שרגילים לאכלו' סעיף ח (עמוד 192)

- ב. על שום חי או בצל חי מברך 'שהכל'
- ג. על בצל ושום מבושלים מברך 'שהכל', כיוון שאיבדו את חשיבותם .... אך אם טיגן את הבצלים בשמן וכדו', באופן שהשביחם, או בישל את הבצלים בישול רב עד שנעשו טעימים – ברכתם האדמה.

לסיכום:

במסכת ברכות (דף לח ע"ב) מציעים להשוות את הדין של ירק לדין של פת: כשם שמברכים על פת 'המוציא' אחרי אפייתו, ו'מזונות' אחרי בישולו, כך יברכו 'האדמה' על ירק מבושל. רב חסדא מציג מחלוקת ביחס לירקות מבושלים: רב אומר שמברכים עליהם 'האדמה', עולא בשם רבי יוחנן אומר שמברכים עליהם 'שהכל', והוא אומר שהדבר תלוי: אם בטבעו מברכים עליו 'האדמה', בצורתו המבושלת יברכו עליו 'שהכל', ולהיפך. יש מקום להתלבט אם כוונת רב חסדא היא לחלוק על רבותיו ולמצוא פשרה ביניהם, או שהוא אומר שרבותיו התכוונו לדבריו. הגמרא שואלת על מברכים 'האדמה' לפני הבישול, ואחרי הבישול יברכו עליו 'שהכל', ועונה: שום ובצל. בהמשך הוסגיה מובאות שתי מימרות הפוכות ביחס לפסיקתו של רבי יוחנן על שלקות: רבי חייא האומר שלשיטתו מברכים 'האדמה', ורבי בנימין בר יפת האומר שלשיטתו ברכתו 'שהכל'.

נעבור לשיטות הראשונים:

שיטת הרי"ף:

הרי"ף אומר שלהלכה על כל ירק מבושל מברכים 'האדמה'. אפילו שום ובצל.

בעלי התוספות מבארים שהרי"ף סובר שרבי יוחנן אינו מקבל את כל החילוקים ולשיטתו על שלקות תמיד יש לברך 'האדמה'. ברם, יתכנו ירקות שלא רגילים לאכלם חיים (כמו דלעת), ואזי חיים ברכתם 'שהכל'. אך כל ירק שמבושלים – ברכתו 'האדמה'.

הרא"ה מגביל את החידוש הזה בשיטת הרי"ף, ואומר שגם הרי"ף מודה שאם הירק מאבד את איכותו בבישול, ברכתו 'שהכל'.

רא"ש, רשב"א, ראב"ד ורמב"ם: יש ליישב את פסקי רבי יוחנן באופן שרוב חסדא הציע. אך חלקו בהגדרה המדויקת של דברי רב חסדא:

לפי הראב"ד: ברכתם 'האדמה' רק כאשר הם במצב אכילתם האולטימטיבי. בכל מצב אחר ברכתם 'שהכל'. ברירת המחלוקת (כלומר, בליט מדד בו ניתן לזהות אם הם עדיפים טריים או מבושלים) היא ברכת 'האדמה' על מצבם הטבעי.

לפי הרא"ש: אם ניתן לזהות יתרון במצב זה או אחר (מבושל, טרי, כבוש), הרי שברכתם בכל מצב אחר היא 'שהכל', וברכתם 'האדמה' רק במצב זה. אם אין יתרון ניכר של מצב אחד על משנהו ברכתם 'האדמה' בכל המצבים הללו.

בשו"ע אורח חיים סימן רה סעיף א מנסח שאם הירקות טובים יותר מבושלים מחיים, מברכים 'שהכל' על הירק חי ו'האדמה' על הירק מבושל. ואילו בסימן רב סעיף יב מנסח שאם 'אין דרך' לאכלם חיים אלא מבושלים מברך 'שהכל' על אכילתם חיים. המגן גיבורים אומר שכוונת השו"ע היא ש'אין דרך' – פחות מקובל, ולכן יש לברך 'שהכל' על כל תצורה המקובלת פחות מחברתה. כלומר: אם רוב הירק הזה נאכל מבושל, ברכתו חי היא 'שהכל', ואם רוב הירק הזה נאכל חי, ברכתו מבושל היא 'שהכל'.

המגן אברהם (רה ג) אומר שאין ללכת אחר רוב שכזה, אלא אחר הטעם: אם הירק טעים חי, יש לברך עליו 'האדמה' גם אם הוא טעים יותר ומקובל יותר לאכלו מבושל.

שו"ע הרב פוסק בדומה לרי"ף – אם הירק פחות איכותי בהיותו חי, ברכתו חי היא 'שהכל'. אך ירק שברכתו חי היא 'האדמה' אינו מאבד את ברכתו בבישול, אלא אם כן טעמם נפגע בצורה משמעותית. קריטריון נוסף הוא מטרת נטיעת העץ: איננו יכולים לדעת לשם מה הקב"ה ברא עץ זה או אחר. אך אנו יכולים לברר מה חשב החקלאי שבחר להשקיע בזן הזה. ממנו נדע מהו השוק המקובל מהפרי או הירק שלפנינו.

החיי אדם ממשיך את דבריו ואומר שיש לברר מהו השוק המקובל במקום זה. בהחלט יתכן שבמקום אחד יברכו על גזר 'האדמה' ובמקום אחר יברכו על גזר 'שהכל', לפי המקובל באותו האזור.

שום ובצל

הב"ח, על סמך הדרך בה הטור הבין את הרי"ף, פוסק ששום חי אינו כל כך ראוי לאכילה, וברכתו 'שהכל', ואילו מבושל משתפר, וברכתו 'האדמה'.

השו"ע והרמ"א פוסקים כרא"ש, ששום חי ברכתו 'האדמה' ומבושל ברכתו 'שהכל'. הרמ"א מסביר שגם אם השום משביח על ידי המאכל איתו הוא מתבשל, זו לא סיבה לברך עליו 'שהכל', שכן זהו שבה הבשר, לא של השום. אך הרא"ש אומר שזה נכון ביחס לשום, שעיקר טעמו המשובח הוא משאר התבשיל. אך פירות אחרים, לדוגמא, אגוזים, שטעמם הוא טעם אגוז, גם אם הוא משביח בעזרת הדבש שמתגנים עליו, ברכתו נותרת 'העץ'. המגן אברהם מגדיר את דבריו: במקרה של השום, הביאו את השום לשפר את הבשר. במקרה של האגוז, הביאו את הדבש לשפר את האגוז. נפקא מינה היא לעניין בצל: ישנו בצל סגול, אותו בעיקר מכניסים לסלטים וכדו', ודרכו להאכל חי. כיום שמקובל לאכול את הבצל מטוגן, על בצל מטוגן יש לברך 'האדמה', וברוב המצבים האחרים הוא יהיה בטל ליתר המאכל.

מיץ פירות וירקות מרוסקים

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד א

ואמר רב בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא? - זיעה בעלמא הוא. כמאן? כי האי תנא, דתנן: דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומץ ספוניות, ושאר מי פירות של תרומה - רבי אליעזר מחייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר.

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: טרימא מהו? ... והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא - מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא - במלתייהו קיימי כדמעיקרא.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לט עמוד א

אמר רב פפא: פשיטא לי, מיא דסלקא - כסלקא, ומיא דלפתא - כלפתא, ומיא דכולהו שלקי - ככולהו שלקי

בפסקה הראשונה אומר רב בר רב אשי שמברכים 'שהכל' על דבש תמרים, מפני שהוא זיעה (מיץ) ולא פרי. הגמרא משווה את דבריו לדברי רבי יהושע על תרומה.

בפסקה השנייה רבא נשאל על 'טרימא', שהוא פרי טחון. הגמרא אומרת ש'במלתייהו קיימי כדמעיקרא'. כלומר, הפרי נשאר פרי, גם אחרי שכותשים אותו. ניתן לקרוא את המשפט בשני אופנים:

א. פרי טחון נשאר פרי (כפי שאמר המשורר "אני תמיד נשאר אני"), 'במלתייהו קיימי'.

ב. פרי שעליו אפשר לומר 'במלתייהו קיימי', כמו הטרומא, שאינו מרוסק לחלוטין, ברכתו נותרת 'העץ'.

יתכן ופרי המרוסק באופן שונה יאבד את ברכתו.

בפסקה השלישית רק פפא אומר שברור לחלוטין שברכת המים בהם מבשלים ירקות שונים היא 'האדמה'.

אם נסכם את העקרונות, יצא שאין מברכים 'האדמה' על 'זיעת' הירק. מצד שני, מברכים 'האדמה' על המרק העשוי ממנו. על הפרי הטחון מברכים 'העץ', אך יתכן ויהיה גבול בו כבר לא יברכו עליו 'העץ'. למה לחשוב כך? משתי סיבות: א. דברי רש"י, שאומר ש'טרימא' הוא מאכל שאינו מרוסק. ב. נניח שריסקנו פרי עד שהוא נעשה נחלי. האם עכשיו הוא מקבל דין של 'זיעה'? נתחיל לברר את הדברים.

מדוע מיא דסלקא שונה מזיעת הפרי?

נתחיל מבירור המשמעות ש"מי סלקא כסלקא". לכאורה אם ברכת הזיעה של הפרי איננה כפרי, למרות שהיא מופקת מהפרי, והיא המיץ של הפרי עצמו, לכאורה על אחת כמה וכמה שעל המים שרק ספגו טעם מהפרי יש לברך 'שהכל'! כיצד, אם כן, רב פפא פוסק להיפך? המאירי מקשה את הקושיה הזאת, ומכוחה בוחר להסביר את הגמרא אחרת:

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף לט עמוד א

נראה לי שעל המיץ לבד נאמר, אבל מים שנתבשלו בהם ב'שהכל' או שמא לא אמרו 'מיא דכלהו שלקי כשלקי' אלא להודיע שהמים טפלין והתבשיל עקר, ואין צריך לברך עליהם כלל, אבל אם שותה מהם בלא תבשיל נראה לי שמברך עליהם 'שהכל' האפשרות הראשונה היא שאכן מדובר במיץ של הפרי, ולא במים שנתבשלו בו. בחלק הבא של היחידה נברר את ההלכה ביחס למיץ פירות. האפשרות השנייה היא להשיב אותנו ליחידה הקודמת: על מי הסלקא מברכים 'האדמה' כנספח לסלקא, לא כברכה עצמאית על מי הסלקא.

בעלי התוספות חולקים על כך:

תוספות מסכת ברכות דף לט עמוד א

מיא דסלקא כסלקא - מברכין עליה בורא פרי האדמה אף על פי שאין בה אלא מים, וטעם הירקות מברך עליהן כאשר יברך על הירקות. אף על גב דאמרין לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא, יש לחלק בעלי התוספות אומרים שיש לברך 'העץ' על מי הירקות, אך לא על ה"זיעה". יש לחלק ביניהם. אך אינם אומרים לנו מהו החילוק. לפני שנברר את החילוק, נשים לב שעולות כאן שתי גישות עקרוניות בראשונים: לפי הראשונים שמביא המאירי, אין לברך 'האדמה' או 'העץ' על מים שהתבשלו עם פרי או ירק. לפי בעלי התוספות יש דין מיוחד שיש לברך 'האדמה' על המים שהתבשלו עם הירק. נצטרך להבין מדוע.

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן יח

ומיא דסלקא ומיא דליפתא ומיא דשבתא 'בורא פרי האדמה', דקיימא לן מיא דכולהו שלקי כשלקי ומברכין עליהו 'בורא פרי האדמה', אף על פי שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברך עליהן כמו שמברך על הירקות עצמן. ולא דמי למי פירות דאמרין לעיל דזיעה בעלמא הוא, לפי שמשקה אין לו טעם הפרי, ואפשר שאם בשל הפרי ונכנס טעם הפירות במים מברך עליהן 'העץ'

לשמן זית אין ממש את הטעם של הזית. לדבש התמרים טעם שונה מהתמר עצמו. לכן באלו יש מקום לדון אם לברך עליהם 'העץ'. אך המים בהם בשלו ירק, המרק של הירק מקבל את הטעם של הירק עצמו. עולה מדבריו שהסיבה שמברכים את הברכה המקורית אינה קשורה ישירות לצורת הירק, אלא לטעם שלו. עולה כאן נקודה מפתיעה: על השמן של ירק לא נברך 'האדמה', למרות שהשמן גדל יחד עם הירק. אך על המרק של הירק נברך 'האדמה', מפני שהוא ספג את הטעם של הירק!⁴ (ומהו הדין של מיץ? לכאורה יהיה תלוי אם טעמו כטעם הפרי. נברר את דינו בהמשך). הטור פוסק כדבריו:

⁴ יש מקום לבאר את זה באופן מולקולרי: על מולקולות של הירק מברכים 'האדמה', אך לא על מולקולות השמן שלו. לכן כאשר מברכים על המרק, בעצם מברכים על מולקולות הירק שמעורבבים בטעימה זו. יתכן והרא"ש, גם בלי בהכרח להכיר את הפן המדעי הזה, הבין את זה אינטואיטיבית.

טור אורח חיים סימן רה

ועל המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמן, אף על פי שאין בהם אלא טעם הירק. ולא דמי למי פירות דאמרינן דחשיבי לזיעה בעלמא ומברך עליהם 'שהכל', לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי

אם כך, לפי הרא"ש והטור אכן יש הבדל בין המרק, המקבל את טעם הירק, ובין הזיעה של הפרי, שאין בה את הטעם של הפרי. יוצא מדבריהם שמבחינה עקרונית מים בהם התבשלו פרי או ירק והעבירו את טעמם למים, ברכת המים הללו, גם בפני עצמם, היא 'העץ' או 'האדמה' (בהתאמה).
הרשב"א מגביל את הדין הזה, בהתאם להגבלה שלמדנו על בישול הירקות:

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד א

כיוון דלא חאיל שם תרומה אסחיטת הפירות לבד מיין ושמן, שמע מינה דלא חשוב משקה אלא זיעה בעלמא ... ולא דמיא למיא דשלקי ומיא דשיבתא, דהנהו, כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה, מי שליקתן כמותן. הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכליה בעיניה, בהנהו לא אמרינן שיהיו מימיהן כהן, והא דקא חאיל הכא 'ושאר כל מי פירות', לאו פירות שדרכן לישלק קאמר, אלא כעין תפוחים ותמרים, שדרכן ליאכל חיים ובעין קאמר כרמונים וענבים וכיוצא בהן

מהרשב"א עולה שלא מדויק לומר שכל בישול של ירקות או פירות יצדיק את ברכת 'העץ' או 'האדמה'. רק אם זו הדרך הרגילה לאכול (לשתות) את הפרי או הירק. לכאורה זה מתאים לדין שלמדנו על ירקות מבושלים: מברכים עליהם 'האדמה' רק אם זו הדרך ה'נכונה' לאכול אותם.
טענה זו תפתח את הפתח לומר דבר דומה על 'זיעת' פירות – לכאורה פרי שזיעתו עיקר הוא פרי שנברך עליו 'העץ'. אנו נשוב לכך בהמשך.
מלשון הרמב"ם משמע כרשב"א:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ד

ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פרי האדמה, והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן, דבש תמרים מברכין עליו תחלה שהכל
מי השלקות כשלקות – אם זו דרך אכילה רגילה שלהם, מברכים עליהם את ברכת הירק.
הבה"ג מתרץ לכיוון השני:

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן יב

ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברך עליה שהכל. מאי טעמא? זיעה בעלמא הוא וכתב בעל הלכות גדולות: והוא שנתן בו מים, דאי לבדו הוא מברך עליו 'בורא פרי העץ', דאישתני לעלויא כמו שמן זית

הבה"ג הופך את התמונה, ואומר שיש לברך 'העץ' על דבש התמרים, כשם שמברך 'האדמה' על מי הסלקא. מצד אחד, הבה"ג יותר עקבי עם הסוגיה של מי הסילקא. על מי הירק מברכים 'האדמה', על דבש הפרי מברכים 'העץ'. מצד שני, הרא"ש אומר שהנושא של זיעת הפירות מוכר לנו ממקום אחר:

ולא נהירא, דהוי כמו היוצא מן הרימונים ומן התאנים דאמרינן בפרק כל שעה (דף כד ב) דחשבינן להו זיעה בעלמא ...

השאלה היא מה הבה"ג עושה עם זה. בכדי להישאר עקבי עם הסוגיה של מי סילקא, עליו להתעקש שעל רוב המיצים יש לברך 'העץ'. אם כך, יש להסביר את הסוגיה בפסחים באופן שאינו סותר את זה. אך הרא"ש מעדיף לומר שטענת הבה"ג היא מקומית, על דבש תמרים בלבד:

ואפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב 'ודבש' ולא כתיב 'תמרים', ואם כן קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים, ובכלל שבעת המינין הוא, ומברך עליו 'בורא פרי העץ' וברכה אחת מעין שלש, ולא דמי ליוצא מן הרימונים ומן התאנים וליין תפוחים דהני יוצאים על ידי כתישה וסחיטה, אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק

הרא"ש אומר שדברי הבה"ג יהיו נכונים רק אם נוסיף שתי נקודות: ראשית, עלינו להבחין בין דבש הזב מהתמרים ובין דבש שמפיקים מהתמרים. נראה שלא"ש לא היה את ספר הלכות גדולות, אך הוא עמד על עומק דעתו, שכן כך הדברים מובאים בבה"ג עצמו:

ספר הלכות גדולות סימן א - הלכות ברכות פרק שישי (לדף לח ע"א)

דובשא דתמרי דתארו להו מיתרא – שהכל .... דובשא דדאיב (שזב) מן תמרי – 'בורא פרי העץ'⁵

אם כך, לכאורה עולה שגם הבה"ג מסכים להבחנה של הרא"ש, שיש הבדל בין נחל שזב מהפרי ובין נחל המופק ממנו. מדוע? לכאורה הנחל הזב קרוב יותר לפרי עצמו מאשר הנחל המופק ממנו. ברם, הרא"ש אומר שהדברים נאמרים על תמרים בלבד, מפני שבפסוק לא מחזר התמר, אלא הדבש היוצא ממנו. נראה שהרא"ש אינו מקבל את האפשרות שדברי הבה"ג יתראו את הסתירה בין הדין של הזיעה והדין של מיא דסילקא.

אך הט"ז תמה על החילוק:

ט"ז אורח חיים סימן רב ס"ק ה

דייק רבינו (הבית יוסף) לכתוב 'ועל דבש הזב מהם שהכל', לומר דאפילו בזב מאליו מברך שהכל, וכל שכן ביוצא על ידי כתישה עכ"ל. ובאמת הוא מילתא דתמיה, דוודאי יוצא טפי על ידי סחיטה וכל שכן על ידי כתישה ממה שיצא ע"י זיבה מאליו, דשם לא הוה אלא זיעה בעלמא, מה שאין כן בכתישה וסחיטה דיוצא גוף הפרי ממנו!

לכאורה הדבש שיוצא על ידי סחיטה וטחינה קרוב יותר לתמר מאשר דבש שזב חיזונית! לכן הט"ז הופך את התמונה:

ונראה דהרא"ש לא נתכוון אלא להוכיח דדבש האמור בתורה הוא של תמרים, דבתמרים יוצא על ידי זיבה, ובדבש כתוב בתורה לשון 'זבת חלב ודבש', מה שאין כן בשאר דברים

הט"ז אומר שהרא"ש והבה"ג אינם מתכוונים לחלק בין דבש הזב מאליו ודבש שמפיקים על ידי טחינה, אלא להצביע על הנאמר בפסוק "ארץ זבת חלב ודבש". כהרחבה לפסוק אומר הבה"ג: על הדבש הזב מהתמרים, כפי שאומר הפסוק, מברכים 'בורא פרי העץ'. כמובן שהדבר נכון גם על דבש המופק מתמרים.

לסיכום המחלוקת:

במסכת ברכות (דף לח ע"א ו-לט ע"א) מר בר רב אשי אומר שמברכים 'שהכל' על דבש תמרים, מפני שהוא זיעה ולא פרי. לאחר מכן נאמר שטרימא (פרי טחון) 'במילתייהו קיימי'. בהמשך רב פפא אומר שמיא דכולהו שלקי כשלקי.

ביחס ל"מי סלקא כסלקא" יש שתי תפיסות עקרוניות בראשונים:

המאירי מציג את שיטות הראשונים הסוברים שאין ללמוד ממימרא זו על מי בישול הירק. או שהיא משפיעה על הדין של מיץ הפירות (אותו נברר בהמשך) או שהכוונה היא להגדיר את המיץ כטפל ביחס לירק, אך לא לקבוע שדינו כדין הירק. לפי בעלי התוספות יש לברך 'האדמה' על מי הסלקא, ואם כך עלינו להבין במה הם שונים מהמיץ של הפרי. הרא"ש מסביר שהמיץ של הפרי אינו מקבל את טעם הפרי ממש. לעומת זאת, מי בישול הפרי מקבלים את טעם הפרי ממש. הטור פוסק כדבריו.

אך הרשב"א מזכיר לנו שאם לא זו הדרך הרגילה להפיק את טעם הפרי או הירק, ברכתו תהיה 'שהכל', כדין הירק המבושל עצמו! הרמב"ם פוסק כדבריו.

מהבה"ג משמע שכשם שמברכים את ברכת הירק על מי בישול הירק, כך יש לברך על כל מיץ פירות. אך הרא"ש מציע להגביל את דבריו לדבש היוצא בטבעיות מתמרים בלבד, ובכך הוא מקרב את הסבר הבה"ג להסברו של הרא"ש עצמו. ואילו הט"ז מבאר את דברי הבה"ג אחרת. מדבריו עולה שהבה"ג אינו מיישב את הסוגיות כלל (אלא מגדיר מהו "דבש" האמור בתורה).

אדון לבירה

לפני שניכנס לנושא של ברכת המרק, נלמד נקודה יסודית על גבולות 'מי סלקא כסלקא' מתוך תשובת הרא"ש על בירה.

לכאורה יש מספר סיבות לברך 'האדמה' או אפילו 'מזונות' על בירה: אם מיא דסלקא כסלקא, יש מקום לברך 'האדמה' על בירה; השעורים עיקר, והבירה היא שיפור שלהם (מחירו של בירה הוא עשרות מונים מהשעורה

⁵ מעניין להעיר שהרא"ה (כאן) מסביר שהסיבה שנקטו דווקא דבש תמרים, מכיוון שהיה מקום לחשוב שרק מיץ שיש צורך לסחטו מאבד את ברכתו, אך הדבש הזב מאליו נשאר 'העץ'. הבה"ג מקבל את ההווה אמינא הזאת למסקנה.

הנתונה בו); יתרה מכך, ביחידה 3 למדנו ש"כל שיש בו מחמשת המינים מברכים עליו 'בורא מיני מזונות'".
הרא"ש נשאל על מי בישול שעורים:

שו"ת הרא"ש כלל ד סימן טו

וששאלת על מי שעורים שמבשלים לחולים כיצד מברכין עליהם. מי אמרין כיון שהשעורים עצמן נעשים דייסא מברכין עליהם 'בורא מיני מזונות', הרי השעורים מושכין המים לברכתן. כדאמרין בפרק כיצד מברכין (לט) מיא דכולהו שלקי כשלקי. או דילמא כיון דלא עבדי להו אלא לרפואה הוה להו כמו שתיתא רכה ומברכים עליהם שהכל? יראה לי שעיקר בישול השעורים במים אינו אלא שיקלטו המים כח חוזק השעורים להברות החולה ולהחזיקו. ודמי לשכר שעושים משעורים שקולטין המים טעם וכח השעורים ומברכים עליו 'שהכל נהיה בדברו'. אף על פי שהשעורים עיקר ואישתני לעילויא .... הואיל ויש לשעורים עליויא אחרינא בפת, לכן אין מברכין על השכר בורא פרי האדמה. ועוד כיון שהמשקה צלול ואין השעורים נכרים בהם עקרו על שם המים. ולא שייכא להא דרב ושמואל כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות לפי שאין בשכר אלא טעם בעלמא, מידי דהוה אשתיתא שמברכין על רכה 'שהכל'.

ראשית, אין להתייחס לשיפור שנעשה לשעורים, שכן ישנו שיפור גדול יותר, בלחם. שנית, בבירה לא מזהים ממשות של שעורים, אלא נחל בלבד.
וכאן הרא"ש מתייחס ליחס בין בירה ומיא דסלקא:

ואף על פי שהשעורים נעשים דייסא, ואם היה אדם רוצה לאכול מהם היה צריך לברך 'בורא מיני מזונות', מכל מקום עיקר בישולם בשביל המים, ואינן נמשכין אחר השעורים. ולא דמי למיא דשלקי, דהנך עיקר בישולם בשביל הירקות הלכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם. ואפי' אם בשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה, כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים בשביל זה שמבשלים עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות

הרא"ש מחדש שהסיבה שמברכים 'האדמה' על מיא דסלקא הוא מפני שהבישול נעשה בשביל הסלקא, והמים הם תוצר לוואי. גם אם שותים את תוצר הלוואי בנפרד, הוא עדיין נחשב בטל לירק שהתבשל בו. לעומת זאת, מי בישול שעורים נועדו בשביל המים. הדייסה שנותרת היא תוצר לוואי. נכון שברכת הדייסה תהיה 'מזונות', אך לא ניתן לראות את המים כטפלים לדייסה, ולכן על הבירה מברכים 'שהכל'.

ברכת הקפה

לכאורה מתשובת הרא"ש עולה שגם על קפה אין לברך 'העץ', שכן איש אינו אוכל את פולי הקפה; מבשלים את הפולים בשביל הנחל בלבד. כך מסביר הגר"א:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן רב סעיף ד

אף על גב דשם (ל"ט א) אמרין 'מיא דסילקא כסילקא', מכל מקום כיוון דלשתיה מברך 'שהכל'

ברם ביחס לקפה יש צד נוסף: בשונה מהשעורה, שיש לה עילויא בפת, שתיית קפה היא דרך הצריכה המיטבית. לכן הרב עובדיה מביא מחלוקת אם נכון לפסוק כך על קפה:

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן כו אות ד

ותבט עיני להגאון ר' אברהם הכהן מסאלוניקי בספר טהרת המים (בשיורי טהרה מע' ב אות ל), שהביא מ"ש הבאר היטב (סי' רב ס"ק יט), שיש מחלוקת בשתיית הקפה, לדברי הרב פרח מטה אהרן (סי' מ) והשבות יעקב ח"ב (סי' ה) ברכתה שהכל, ולדברי הלכות קטנות חלק א (סימן ט) והפנים מאירות (סימן צה) יש לברך עליה מן הדין בורא פרי האדמה, כדקיימא לן מיא דסילקא כסילקא. וכתב ע"ז, שלפי דבריהם שסוברים שמימי הקפה כמו הקפה, היה להם לומר שברכת הקפה בורא פרי העץ, שהקפה מין אילן הוא, וכמ"ש מרן החיד"א בשיורי ברכה (סי' תנג) והעד העיד בנו שהקפה מין אילן הוא .... ומכל מקום אנו מברכים על הקפה שהכל, מחמת הספק, וכ"כ בברכי יוסף (סי' רב סק"ט) שפשט המנהג לברך על הקפה שהכל. אלא דנפקא מינה לענין דינא, שאם מביאים לפניו מרקחת שברכתה בפה"ע, וקפה, וברך על המרקחת בפה"ע, אינו רשאי לברך על הקפה שהכל, שהרי למ"ד שברכת הקפה בפה"ע, כבר נפטר מברכתה בברכת המרקחת

להלכה אנו פוסקים שיש לברך 'שהכל' על הקפה. אך אם שותה קפה יחד עם פרי, נכון לכוון מפורשות שהפרי לא יוציא אותו ידי חובה, ורק כך יוכל לברך 'שהכל' על הקפה. ברם, לאשכנזים הפוסקים כגר"א אין צורך לכוון. לשיטתם גם ללא כוונה מיוחדת ניתן לברך על הקפה 'שהכל' בנפרד מהברכה על הירק. אחרי הבירור הזה נשוב לברכת המרק.

ברכת המרק

שולחן ערוך אורח חיים סימן רה סעיף ב

על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן, אף על פי שאין בהם אלא טעם הירק; והני מילי כשבשלם בלא בשר, אבל בישלם עם בשר, מברך עליו שהכל

על הנחל שבמרק ירקות מברכים 'האדמה', אך אם זהו מרק עוף או בשר ברכת המים טפלה לבשר שבו. ברם, במקום אחר משמע שפוסק אחרת:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף י

פירות ששראן או בשלן במים, אף על פי שנכנס טעם הפרי במים, אינו מברך על אותם המים אלא 'שהכל'; והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך 'העץ'

רוב הפוסקים מבארים שהשו"ע פוסק כרשב"א, וסובר שהדבר תלוי אם דרך הפרי או הירק להיאכל כך:

ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף י

הטעם כיון דדרכם לאכול אותם בעין לא לשלקם ולא לסחטם אבל מידי דדרכו לשלקו או לסחוט מימיו הוי מימיו כמוהו וא"כ פלומי"ן יבשים יש לברך בפה"ע על המרק דדרכן בשליקה

נפוץ יותר לאכול מרק ירקות מאשר מרק מפירות. לכן בסימן רב, העוסק בפירות, כתב בפשטות שברכתו 'שהכל', ובסימן רה, העוסק בירקות, כתב בפשטות שברכתו 'האדמה'. כך פוסק המשנה ברורה בשני המקומות.

ברם, היו מפוסקי ספרד שאמרו שיש לברך 'שהכל' מתוך חשש לשיטת המאירי (והריטב"א שפירש אף הוא כמאירי):

כף החיים סימן רה ס"ק יא

ובחדושי הריטב"א כתב בשם הרא"ה דעל מי שלקות אין לברך אלא שהכל יעו"ש. ואם כן, כיוון דרבו הדעות בזה, אין לברך כי אם 'שהכל', דעל הכל אם בירך 'שהכל' יצא. אך אם רוצה לאכול הירק ולשתות גם כן המים מברך על הירק ופוטר המים דנעשה טפל אליו

ברכת ה' חלק ג פרק ז סעיף נ

מים שהתבשלו בהם פירות או ירקות, ונרגש בהם טעם הפירות או הירקות: יש אומרים שצריך לברך עליהם את הברכה של הפירות או הירקות שהתבשלו בהם (רא"ש), ויש אומרים שמים שהתבשלו בהם פירות או ירקות שדרך לאכלם מבושלים ולא חיים צריך לברך עליהם את הברכה של הפירות או הירקות שהתבשלו בהם, אבל מים שהתבשלו בהם פירות או ירקות שדרך לאכלם גם בעודם חיים צריך לברך עליהם 'שהכל' (רשב"א). ויש אומרים שבכל אופן צריך לברך עליהם 'שהכל', כיוון שאינם אוכל אלא משקה, יצאו מתורת פרי (מאירי ריטב"א). והלכה כדעה האחרונה, שספק ברכות להקל. ומכל מקום מי שאכל תחילה מהפירות או הירקות שהתבשלו בהם ובירך עליהם את הברכה הראויה להם אינו צריך לברך על המים שהתבשלו בהם, אפילו אם שותה אותם בפני עצמם, מפני שהמים טפלים לפירות וירקות שהתבשלו עמם, ונפטרים בברכתם

בפסקי תשובות מסכם את התנאים הדרושים לברך 'האדמה' על מרק ירקות:

פסקי תשובות אורח חיים סימן רב אות כה

דע, כי אין דין ברכת המים שנתבשלו בהם פירות או ירקות או קטניות כברכת הפרי או הירק וכו' אלא אם כן נתייקמו התנאים דלהלן:

תנאי א: פירות או ירקות או קטניות שרוב אכילתן על ידי בישול או כבישה.

תנאי ב: שהבישול או הכבישה דרכה להיעשות גם לצורך אכילת הפרי או הירק וגם לצורך שתיית המים, אבל אם הבישול או הכבישה עיקרה לצורך הפרי או הירק, או עיקרה לצורך שתיית המים, אין מברכין על המים אלא 'שהכל'.

תנאי ג: שהפירות והירקות וכו' מתבשלים במים ללא מיני מאכלים אחרים, אבל אם מתבשל במים אלו גם עוד מיני מאכל שברכתן שהכל, ברכת המים 'שהכל' בכל ענין. ומעט תבלינים שמניחים במים לשפר טעם התבשיל אינו בגדר זה, ודינו כמים שנתבשלו בפירות או ירקות בלבד.

תנאי ד: שבישלו או כבשו במים כמות גדולה של פירות או ירקות ובזמן ממושך, באופן שהמים קיבלו טעם גמור (חזק) של הפרי או הירק.

תנאי ה' : אין ברכת מי הבישול כברכת הפרי או הירק אלא אם כן הדרך לגמוע מים אלו דרך אכילה למזון ושובע או לקינוח, אבל אם מתקנים המים לשתותם בתורת משקה להרות הצימאון או לתענוג, וכדרך שתיית משקה, ברכתו 'שהכלי בכל ענין'.

וזולת ה' התנאים המבוארים יש לדעת כי באם אוכל את הפירות או הירקות אשר נתבשלו במים לכו"ע אינו צריך לברך כלל על מי הבישול אשר שותה עמהם, ואף השותה לאחר שגומר הפרי או הירק, כי טפלים הם לברכת הפרי או הירק, ואפילו יש במים תבלינים וכדו' וטעם בפני עצמו.

ועפ"י ישכיל כל קורא נבון לדעת כי כמעט ואין מציאות לברך על מי בישול או מי שריית פירות וירקות ברכת בופה"ע או בופה"א, זולת באופנים מסויימים מאד, ובפרט למנהג הספרדים שפסקו כראשונים שלא נאמר בגמרא 'מי סילקא כסילקא' אלא אך ורק כשאוכלים המים יחד עם הפרי או הירק, אבל כששותים המים בלבד תמיד ובכל ענין ברכת המים שהכל, אלא אם כן נתבשלו הפירות או הירקות או הקטניות כל כך הרבה עד שנתמעך ונתערבב גופם עם המים דאז ברכתן כברכת הפרי לכולי עלמא.

ועוד כלל גדול יש לדעת בפתיחה להלכות אלו: אם בישלו במים גם פירות וגם ירקות וקטניות וכדו' (ובאופן שנתקיימו כל התנאים הנ"ל, וברכת המים כברכת הפרי), אזי יש ללכת אחר הרוב, אם הרוב הפירות ברכת המים 'העץ', ואם הרוב הירקות והקטניות ברכת המים 'האדמה'

העמקה נוספת בהבנת המושג 'זיעה' והברכה על מיץ פירות

נשוב לדברי הגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד א

ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא? - זיעה בעלמא הוא. כמאן? כי האי תנא, דתנן: דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומץ ספוניות (יש גורסים: סתווניות), ושאר מי פירות של תרומה - רבי אליעזר מחייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר

למדנו לעיל שלפי הרא"ש ובעלי התוספות יש שני הבדלים בין זיעה ובין המים בהם מתבשל הפרי:

א. הפרי מעביר את טעמו בבישול, אך לזיעה יש טעם שונה (כמו שמנים שיוצאים מפירות, שהם חלק מאוד מסוים של הפרי, ואין להם את טעם הפרי).

על פי חילוק זה לכאורה יהיה הבדל בין המיץ של הפרי, שהוא טעמו של הפרי (כגון מיץ תפוחים) ובין נחלים אחרים המופקים מהפרי (כמו שמן). הרא"ש ובעלי התוספות אומרים: אם כך, לכאורה יש לברך על שכר 'האדמה' (או שמא 'מזונות'), שהרי השעורים מעבירים טעם טוב לשכר. על כן הם אומרים חילוק נוסף:

ב. כל מה שהוא 'משקה' ברכתו 'שהכל'. 'מיא דסלקא' זה מרק, שנועד לשביעה, ולא שתיה. על פי החילוק הזה אין מקום לברך 'העץ' על מיץ פירות, כל עוד הוא מוגדר כ'מיץ' ולא נועד לשביעה.

הרשב"א מנתח את דברי הראשונים בהבנת המושג 'זיעה':

רש"י מסכת ברכות דף לח עמוד א

זיעה בעלמא הוא - ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ.

ורבי יהושע פוטר - דזיעה בעלמא הוא, ואין שם תרומה חל עליו, ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד, והיינו כמר בר רב אשי

כלומר, אין לברך 'בורא פרי העץ' על המיץ מכיוון שהוא אינו 'פרי'. רבי יהושע אומר שהמיץ של תרומה כבר אינו תרומה. על פניו הסיבה לכך היא שהתורה ציוותה להפריש תרומה מפירות (וכן להוסיף חומש על אכילתם באיסור), ולא ממיץ. זיתים וענבים שונים, שכן אנו מזהים את היין ושמן הזית כתרומה. אך אם היין והשמן שונים, עלינו לעמוד על ייחודיותם, ובכך נרוויח שני דברים: ראשית, יתכן זה יסייע לנו בהבנת שינוי הברכה של יתר הפירות; וכן כך נדע אם הדין מצומצם ליין ושמן בלבד, או שמא הוא משפיע על מיצי פירות אחרים.

הרשב"א מקשה על דברי רש"י אודות יין ושמן מהדוגמא של הסתווניות:

חיזושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד א

וקשיא לי דתינח כולהו, אלא חומץ סתוונית מאי איכא למימר, דאדרבה, לא ניתן אלא למשקה ואין דרכו ליאכל ודרך היוצא ממנו ליאכל הוא!

הרשב"א מביא פירוש של בעלי התוספות ומקשה עליו:

הכי נמי קשיא למה שפירשו בתוספות דזיתים וענבים אישתנו לעלויא, אבל כל שאר מי פירות לא אישתנו לעלויא, והלכך קרי לכולהו זיעה בעלמא, דחומץ סתונויות ודאי אישתני לעלויא ולית ליה עלויא אחרינא

הרף שבעלי התוספות מציבים נמוך יותר: דיינו בכך שהמיץ אובייקטיבית משובח מהפרי. שמן הזית משובח מפרי הזית, והיין משובח מהענבים. אם כך, עלינו לזהות אלו פירות משובחים במצבם הנחלי ממצבם הטבעי. יש לנו דוגמא: סתונויות. אבל הברייתא הזו עצמה אומרת שאין לברך 'העץ' על חומץ סתונויות. כך שנותרנו בבעיה.

(כאמור, בעלי התוספות שלנו הוסיפו תנאי נוסף: שהנחל יהיה מיועד לאכילה, ולא לשתייה. אך נראה שלרשב"א הייתה שיטת תוספות שלא דרשה את התנאי הזה).
הרשב"א מציע יישוב לקושיה מסתונויות:

ואולי נאמר דכיוון שהסתונויות בעצמן, שהן הענבים הרעים שאינם מתבשלים לעולם, הן גרועין מאוד ואינן ראויין גם היוצא מהן, אף על פי שהוא יותר ראוי מהן עצמן, מכל מקום הוא גרוע כל כך שאינו ראוי ליקרות משקה אלא זיעה בעלמא

המצב האידיאלי של סתונויות הוא חומץ. אנשים אינם שותים חומץ, אלא מערבים אותו בדברים אחרים. אם כך, רש"י יכול לומר שאמנם סתונויות נוצרו בשביל החומץ שלהן, אבל הן מעולם לא היו פירות ראויים. בעלי התוספות יבארו שאמנם החומץ של הסתונויות משובח מהפרי, אבל גם הוא אינו ראוי לשתייה.
הראב"ד אומר שהדברים גזירת הכתוב:

והראב"ד ז"ל פירש דטעמא דרבי יהושע משום דקסבר דגמרינן תרומה מבכורים, מה בכורים משקה היוצא מהן כמותן, דכתיב 'אשר תביא מארצך', והכי דריש בספרי, אף תרומה נמי, ואוקי באתרה: מה תרומה יין ושמן הוא דמחייבי שאר משקין לא, אף בכורים היוצא מהן יין ושמן אין שאר משקין לא

ביחס לביכורים התורה דווקא רומזת את ההיפך: שהמשקה המופק מהפרי כמותו. אך ביכורים ניתנים (מן התורה) משבעת המינים בלבד. חזרה התורה (ביחס לתרומה) וכתבה 'תירוש ויצהר', ללמדנו שרק יין ושמן כלולים בדין הזה. לכן גם לעניין תרומה וברכת 'העץ' הנחל של ענבים חזיתים.
אך לכאורה דיני שבעת המינים הם דינים מיוחדים לביכורים ותרומה. מדוע להניח שגזירת הכתוב המייחדת את שבעת המינים תשפיע על הלכות ברכות?

והקשה הוא ז"ל, אי הכי טעמא דרבי יהושע לאו משום זיעה הוא, כמר בר רב אשי, אלא מהאי טעמא, ואפילו כתשן והוציא מהן משקין! ודחק ותירץ הוא ז"ל דאפשר דמר בר רב אשי סבר לה כוותיה בהיכא דהוי זיעה, אבל היכא דכתשן לא, דעיקר הוי, ולא גרע ממיא דסילקא

הראב"ד מחזיר אותנו להבחנה של הבה"ג לגבי דבש: יש נחלים שמפיקים מפירות, ויש הפיכה של פירות לנחל. ניקח לדוגמא תפוח: אפשר לסחוט את התפוח, באופן שיוציא את המיץ שאגור בו. לחילופין, אפשר להעביר את התפוח במעבד מזון. הראב"ד אומר שאם טוחנים את התפוח עד שהוא נחלי, ודאי שמבכרים עליו 'העץ'. יש לכך שתי ראיות: א. סוגיית ה'טרימא', התמרים המרוסקים (ראוי לציין שאנו לוקחים אמירות מסוימות מהגמרא, שלא כסדרה, בכדי לסדר את הלימוד. אך בסוגיה עצמה הדיון על 'טרימא' מופיע מיד אחרי הפיסקה שאנו עוסקים בה כעת). שם מסקנת הגמרא היא ש"מלתייהו קיימי". אם כך הוא הדין לתפוח מרוסק לחלוטין. ב. הדין של מי סילקא: אם מבכרים האדמה על המים שקבלו את טעם התרד, קל וחומר שנברך 'העץ' על התפוח המרוסק עצמו!

אם כך, אומר הראב"ד, הדיון כאן אינו על הפרי עצמו, אלא על המופק ממנו. הנחת העבודה היא שהנחל המופק מהפרי אינו כפרי עצמו. ביחס לענבים חזיתים יש לימוד מיוחד מהפסוק, אך ביחס לנחלים אחרים המופקים מפירות אין סיבה להניח שדינם יהיה כדין הפרי עצמו.
הרשב"א דוחה את דבריו, בטענה שבסופו של דבר אין קשר ישיר בין שני הדיונים. אז אין סיבה להשוות את דבריו לדברי רבי יהושע על תרומה:

ובוודאי שהם דברים רחוקים מאד, חדא דאם כן היכי תליא כלל הא דמר בר רב אשי בהא דר' יהושע, דההיא דר' יהושע תלי בגזרת הכתוב, ואף על גב דהוי משקה גמור, ודמר בר רב אשי הוי משום דלא חשיב ליה משקה אלא זיעה!

(הקושיה השניה מעט יותר מורכבת, ולכן ויתרנו על הצגתה כאן. אך העיקרון שלה דומה: בעצם אין תלות בין דינו של רבי יהושע על תרומה ובין הדין של זיעת פירות)

אלא משמע דטעמא קא דרשינן, דכיוון דלא חאיל שם תרומה אסחיטת הפירות, לבד מיין ושמן, ש"מ דלא חשוב משקה אלא זיעה בעלמא ... ולא דמיא למיא דשלקי ומיא דשיבתא, דהנהו, כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה, מי

שליקתן כמותן. הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכליה בעיניה, בהנהו לא אמרינן שיהיו מימיהן כהן, והא דקא כאיל הכא יושאר כל מי פירותי, לאו פירות שדרכן לישלק קאמר, אלא כעין תפוחים ותמרים, שדרכן ליאכל חיים ובעין קאמר כרמונים וענבים וכיוצא בהן

שימו לב שהרשב"א מסיק שאין הבדל בין פרי מבושל, מי הפרי, או זיעתו. יש קריטריון אחד, ואחד בלבד – מהי הדרך הרגילה לאכול אותו. 'כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה, בהנהו לא אמרינן שיהיו מימיהן כהן'. פרי שרגילים לאכול מבושל, ברכתו, מבושל, תהיה 'העץ'. פרי שרגילים לבשל אותו לתוך מרק, ברכת המרק תהיה 'העץ'. פרי שרגילים לסחוט אותו לצורך המיץ שבו, ברכת המיץ תהיה 'העץ'.

לסיכום השיטות: על איזה מיץ פירות נכון לברך 'בורא פרי העץ'?
 רא"ש – מיץ, בהגדרה, נועד לשתייה. כל מה שנועד לשתייה ולא לאכילה ברכתו 'שהכל'.
 רש"י – רק על פירות שניתנו למשקה (ומה שהוא מכיר הם זיתים וענבים בלבד).
 תוספות – פירות שהמיץ שלהם איכותי יותר מהפרי כמו שהוא (אשתנו לעילויא), ודרכם להיסחוט.
 אך שני אלו נכונים רק בתנאי שהמיץ גם איכותי אובייקטיבית, לא רק יותר טוב מהפרי. אם הפרי גרוע והמיץ חמוץ, לא יברכו עליו 'העץ'.
 ראב"ד – ביחס למיצים המופקים מהפרי – יין ושמן זית, בלבד, מגזירת הכתוב. ברם, מיץ שהוא טחינה של הפרי עצמו – ברכתו 'העץ'.
 רשב"א – אם רגילים לסחוט אותו למיץ, מברכים עליו 'העץ'.

ההלכה בעניין מיץ פירות

הפרי מגדים מחדד שיש שתי מחלוקות בין הרשב"א והרא"ש, המחוברות זו לזו:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן רב ס"ק ח

דעת חידושי הרשב"א דסחיטה וכתשיה כבישול, ומחלק בין דרך למשלק או למסחט מיא כמותו, ואין דרך למשלק ולסחוט אין כמותו... אבל הרא"ש סובר סחיטה וכתשיה אין כבישול והם כזיעה, מה שאין כן בישול לאו זיעה הוה, ואף אין דרכן למשלק פרי העץ, ובסחיטה אף דרכן למסחט שהכל, באופן שהרשב"א ורא"ש חלוקין בתרתי. ולרא"ש טעם כעיקר דבר תורה בזיתים וענבים או בכל פירות בבישול, הא סחיטה וכתשיה וציר ע"י מליחה לאו טעם ממש הוה בשאר פירות

הפרי מגדים אומר שבין הרא"ש והרשב"א יש שתי מחלוקות:

- א. האם כל מיץ (שמטרתו לשתייה) הוא אוטומטית 'שהכל', או שתלוי אם זו הדרך הרגילה להשתמש בפרי.
  - ב. האם יש הבדל בין סחיטה וכתשיה ובישול: לפי הרא"ש, בישול הוא הפקה יעילה והעברה של טעם הפרי, ולפי הרשב"א אין הבדל עקרוני ביניהם.
- כמי פוסק השו"ע?

שולחן ערוך אורח חיים סימן רה סעיף ג

אם סחטן, אינו מברך על אותם משקין אלא 'שהכל'.

שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף ח

דבש הזב מהתמרים, מברך עליו 'שהכל'. וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות, חוץ מזיתים וענבים, מברך: 'שהכל' לכאורה משמע שהשולחן ערוך פוסק כרא"ש. אך בהמשך הוא מביא את דעת הרא"ש כדעת יחיד:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף י

פירות ששראן או בשלן במים, אף על פי שנכנס טעם הפרי במים, אינו מברך על אותם המים אלא 'שהכל'; והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך 'בורא פרי העץ' ברם, הפרי מגדים מציע לקרוא גם את סעיף ח' כשיטת הרשב"א!

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן רב ס"ק ח

המחבר בסעיף ח' "דבש מתמרים וכן שאר פירות", לכאורה זו ואין צריך לומר זו! אלא לומר בשאר פירות על ידי בישול

לומר, אם על דבש תמרים מברכים 'שהכל', לכאורה אין צורך לומר שמברכים 'שהכל' על כל משקה אחר שיוצא מהפרי בדומה לדבש התמרים! לכן אומר הפרי מגדים: בהכרח יש כאן רמז לכך שיש לברך 'שהכל' גם על מה שמופק מהפרי בעזרת בישול.

לאור זאת הפרי מגדים נשאר בצ"ע על פסיקת השו"ע:

פרי מגדים משבצות זהב סימן רה ס"ק ו

להרא"ש סחיטה לאו כבישול, ולהרשב"א סחיטה כבישול, והקשינו להרשב"א ירק דדרכיה למסחט, מימיו כמותן, ולמה סתם המחבר כאן 'אם סחטן שהכל', דזה להרא"ש ולא להרשב"א, דלדידיה אין חילוק רק בין דרכיה בכך או לאו, וצ"ע

המשנה ברורה מתלבט אם השו"ע מתכוון לפסוק כרא"ש נגד הרשב"א, או שפוסק כך מספק:

משנה ברורה סימן רב ס"ק מז

על משקין היוצאין וכו' - כגון יין תפוחים וכה"ג בין אי איתרמי שיצא מאליהן ובין שיצא ע"י כתישה וסחיטה ברכתן שהכל, דזיעה בעלמא הוא, דאין נקרא משקה אלא היוצא מן הזיתים והענבים בלבד

שער הציון סימן רב ס"ק נד

ואותן פירות שרוב אכילתן הוא על ידי סחיטה, דעת הרשב"א דמברכין על מימי סחיטתן כמותן, אבל לדעת הרא"ש בכל גווני מברך שהכל, וכן סתם המחבר לקמן בסימן ר"ה סעיף ג, עיין שם בפרי מגדים והגר"א, ואפשר דרק מטעם ספיקא סתם הכי, דבברכת שהכל בוודאי יוצא. אחר כך מצאתי שכן כתב במאמר מרדכי, ונפקא מינה לעניין דיעבד, וצריך עיון.

כלומר, אם הפסיקה היא הכרעה בתורת וודאי, אין לברך 'העץ' על מיץ פירות, ובדיעבד יחזור ויברך. אך אם זו הכרעה מספק, אין לחזור ולברך.

אף החזון איש מנתח את המחלוקת, ומציג את המחלוקת בין הרא"ש והרשב"א. הוא אומר:

חזון איש אורח חיים סימן לג אות ה

לפי זה יש לומר לדעת הרשב"א דמיץ של תפוז הוי בכלל העומד לסחיטה בימינו (אם רוב תשמישו לכך)

אך הוא ממשיך ואומר שבזנים שכל כולם נועדו לסחיטה יתכן שגם הרא"ש יודה:

יש לומר דגם הרא"ש מודה להרשב"א דהיכא דעיקר דרכו בסחיטה חשיב פרי .... וכיוון דהרשב"א הכריע הדבר, ואין לנו הכרח שהרא"ש חולק, למעוטי פלוגתא עדיף

כלומר, זנים שהמיץ היוצא מהם איכותי (שלא כמו הסתונויות) ורוב מוחלט שלהם מגודל להכנת מיץ (כמו זנים מסוימים של תפחים וכדו') ברכתם תהיה 'העץ' גם לפי הרא"ש.

(החזון איש מרחיב ואומר שיש לפחות שתי נפקא מינות נוספות מהמחלוקת: לעניין סחיטה בשבת – אם רוב מוחלט של התפחים נועדו לסחיטה, הסוחט אותם בשבת יעבור על איסור דאורייתא לפי הרשב"א; ולעניין שביעית – אם רוב מוחלט של השימוש הוא להכנת מיץ, מותר להפיק מיץ מפירות השביעית הללו). בפסקי תשובות נשאר בספק מחמת כל אלו:

פסקי תשובות אורח חיים סימן רב אות כג

אמנם בדיעבד אם בירך בורא פרי העץ על מיץ פירות הדר יצא ידי חובתו ואינו חוזר ומברך שהכל, ולכן כשאוכל פירות שברכתן בורא פרי העץ ועל השלחן נמצא גם מיץ פירות הדר נכון שיכוין שאינו רוצה לפטור בברכת הפרי את המיץ, אך גם אם לא כיון כך יברך שהכל על המיץ, אבל אם יכוין בדעתו במפורש לפטור גם המיץ לא יברך עליו שהכל

כאן המקום להזכיר שלפי רוב הפוסקים, **בכל** ההלכות הללו, בדיעבד יוצאים ידי חובה בכל מקרה: בדיעבד, ברכת 'שהכל' יכולה לחול על כל מאכל; ובדיעבד, אכן מתאים להודות לקב"ה על פרי העץ ממנו הפיק את ההנאה הזאת:

חיי אדם חלק א כלל נא סעיף יב

דבר שברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, רק מחמת שנתרסק או מחמת שאינו עיקר הפרי או שלא נגמר הפרי .... בדיעבד אם בירך עליו ברכתו הראויה לאותו מין, יצא ... אבל בדיעבד שטעה באמת, יצא, שהרי לא אמר שקר, שהרי הוא מן העץ

משנה ברורה סימן רו ס"ק ג

... וכן על פירות האדמה שטובין מבושלין יותר מחיין שדין לברך שהכל כשאוכלן כשהם חיין אם בירך בורא פרי האדמה יצא

פירות טחונים

למדנו לעיל שהגמרא אומרת ש'טרימא', הפרי הטחון, נשאר פרי, וברכתו 'העץ':

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד א

הלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא - מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא - במלתייהו קיימי כדמעיקרא

רש"י מסכת ברכות דף לח עמוד א

טרימא - כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק

רש"י מבאר שטרימא הוא פרי 'כתוש קצת ואינו מרוסק'. האם רש"י מתאר את הטרימא שהוא הכיר, או שיש כאן אמירה הלכתית? זה משפיע על שתי האפשרויות שהצגנו בביאור 'במלתייהו קיימי כדמעיקרא':

- פרי טחון נשאר פרי, 'במלתייהו קיימי'.
- פרי שעליו אפשר לומר 'במלתייהו קיימי', כמו הטרימא, שאינו מרוסק לחלוטין, ברכתו נותרת 'העץ'. אך אם הפרי מרוסק כליל ברכתו 'שהכל'.

נראה שבשיטה מקובצת מבאר את דברי רש"י באופן השני:

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לח עמוד א

טרימא מהו. פירוש דבר כתוש מלשון מכה טריה .... כשעושה מהן טרימא מברכין עליה 'בורא פרי העץ'. מאי טעמא? במלתייהו קיימי כמעיקרא. ושמעינן מינה דטעמא דבמלתייהו קיימי, הא נתרסקו לגמרי עד שעברה צורתן לא. ואין מברכין עליהם אלא 'שהכל'. וזו בנין אב למשקין היוצאין מן הפירות, חוץ מזיתים וענבים, שאין דינן כמותן, ואין מברכין עליהם אלא 'שהכל'

השיטה מקובצת אומר שמדובר במאכל קונקרטי ומסוים, לגביו נכון לומר ש"במלתייהו קיימי כדמעיקרא", משמע שמאכל מרוסק וטחון לחלוטין כבר לא קיים במלתייהו, ודינו יהיה שונה.

אם נשוב להשוואות בין קטעי הגמרא בהם פתחנו, נשים לב שהקטע הזה בגמרא מתייחס לתמרים בשני מצבי צבירה: תמרים שהפיקו מהם דבש, ותמרים שעשו מהם טרימא. על טרימא מברכים 'העץ', על דבש מברכים 'שהכל'. מה ההבדל? מדברי השטמ"ק משמע שההבדל הוא שהדבש נחלי, ואילו הטרימא אינו לגמרי נחלי. ברם, על סמך לימודנו עד כה נשמע יותר שדבש מופק מהתמר, ואילו טרימא זו טחינה של התמר עצמו. כך גם משמע מלשון הגמרא, האומרת שהדבש הוא זיעת הפרי, ואילו על טרימא הגמרא אומרת שהפרי נשאר פרי.

כזכור, הבה"ג אומר שאין הבדל עקרוני בין דבש לטרימא, אלא שהדבש המדובר אינו דבש טהור, אלא דבש שהוסיפו לו תוספים. הרא"ש חולק, אך מציין שיש להבחין בין הדבש הזב מן הפרי והדבש שהוא הפרי עצמו. ברם, נעיין בקיצור פסקי הרא"ש שחיבר הטור:

קיצור פסקי הרא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן יב

על דבש שזב מתמרים מברכין 'העץ', ואם נתן בו מים 'שהכל'. ויש אומרים שלעולם מברכין עליו 'שהכל'; על שכר תמרים ושכר שעורים 'שהכל', ותמרי דעבדינהו טרימא, פירוש מרוסקים מעט מברכין עליהן 'העץ'

נראה שהטור לומד את הדברים כאן מדברי הרא"ש "כתישה וסחיטה". מיץ של פרי כתוש וסחוט – ברכתו 'שהכל'. ואם הפרי אינו כתוש עד תום – ברכתו 'העץ'. כמובן שהיה מקום להתלבט מה הדין של מיץ הנוצר מכתישה של פרי (או חומרים אחרים הנוצרים מכתישה של פרי, כמו טחינה, שהיא שומשום טחון לחלוטין). נראה שהטור מבין שמה שכתוש עד תום דינו ככתוש וסחוט. אולי הטרימא נועדה להזכיר לנו את זה: מה שאינו כתוש עד תום – ברכתו 'העץ'. כתוש יותר – 'שהכל'. כך גם משתקף מלשון הטור בספרו:

טור אורח חיים סימן רב

תמרים שכתשן קצת ואינן מרוסקין לגמרי בורא פרי העץ

גם הרמב"ם מתייחס לשני מצבי הצבירה של התמרים:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה ד

דבש תמרים מברכין עליו תחילה 'שהכל'. אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן תחילה 'בורא פרי העץ' ולבסוף ברכה אחת מעין שלש

לפי הרמב"ם, מהו ההבדל בין דבש התמרים ובין העיסה? הרב שבתי ונטורה (רב העיר ספליט שבדאלמטים. מגדולי תלמידי הר"ד פאדרו) מתמקד בהבדל בין הפקת הדבש לבין מעיכת התמרים ביד:

נהר שלום סימן רב ס"ק י

משמע דהרמב"ם .... אינו מברך 'העץ' אלא באינם מרוסקים לגמרי .... ממה שכתב "שמעך ביד" משמע דהרמב"ם נמי מודה שאם בכלי אז לא קיימא במילתיה ולא מברך 'העץ', דפנים חדשות באו לכאן .... וכן פירש רש"י בהדיא, דהיינו שלא ריסקו לגמרי שלא יהא ניכר עוד מהותן

לכאורה ההבדל אינו טמון בעצם השימוש ביד או בכלי, אלא בתוצאה. סביר שבעזרת יד אפשר רק לרסק במידת מה, אך עדיין ניתן לזהות את הפרי. לעומת זאת, בעזרת כלי אפשר להגיע לתוצר שנראה רחוק יותר מהפרי המקורי.

פרשנים אחרים הבינו שהרמב"ם מתאר את הדרך המקובלת להכין טרימא, אך ההבדל הוא בין הדבש, המופק מהתמר, לבין התמר עצמו, במצב מעוך:

אור שמח הלכות ברכות פרק ח הלכה ד

משמע מלשון רבינו אפילו נתמעכו לגמרי מברך 'בורא פרי העץ'

בבית יוסף (סימן רב לסעיף ז) מצטט את רש"י, וכותב "אבל הרמב"ם כתב" וכו'. משמע שאף הוא הבין שלפי הרמב"ם ברכתו 'העץ' גם אם נמעך לחלוטין. תרומת הדשן נשאל על ריבה:

תרומת הדשן סימן כט

שאלה: לטוורג"א, שעושים מגודגניות שקורין וויכשילין, שמבשלין אותן, עד שהן נימוחין לגמרי, ומערבין בהן תבלין ודבש, יש לברך עליהן 'שהכל נהיה בדברו' או 'בורא פרי העץ'? תשובה: יראה לפום המשמעות, דצריך לברך עליו 'העץ' .... דאף על גב דהפרי נשחק ונימוח דק דק, אכתי במלתא קאי.

אמנם כי דייקין בפירוש רש"י, בההיא דיטרימא מאי מברכין עליו?, ופירש רש"י שם "כל דבר הכתוש מעט ואינו מרוסק, היינו טרימא", ופשיט התם .... במילתייהו קיימי התמרים ומברכין עליו 'העץ'. וכן דקדק באשירי קטן, בההיא דיטרימא דכתב וז"ל: תמרים ועבדינהו טרימא, פירוש מרוסקין מעט, מברכין עליהן 'העץ'. משמע, דאי הוה מרוסקין הרבה מברכין עליהן 'שהכל נהיה בדברו', משום דלאו במילתייהו קיימי, ואם כן כל שכן לטוורג"א של וויכשילין, שהן נימוקין לגמרי, וגם מעורבים בשמים ודבש, דנפקי ממילתייהו

תרומת הדשן מדייק מדברי רש"י והטור שפרי טחון היטב מאבד את ברכתו. הוא מוסיף שאם מוסיפים מים ותבלינים זו סיבה נוספת לאבד את ברכתו (בדומה לבה"ג שהוא לעיל). אך נראה שמעיקר הדין הוא סובר שיש לברך 'שהכל' על ריבה, גם אם היא עשויה מ-100% פרי.

אך יש מימרא נוספת (המובאת במסכת ברכות דף לו ע"ב וכן ביומא פא ע"ב) בה נאמר שמברכים 'האדמה' על זנגוויל (גי'ג'ר) שעובר טחינה ותוספת בשמים (שנקרא בגמרא 'הומלתא'). לכאורה זו ממש ריבה! תרומת הדשן מתמודד עם סוגיה זו:

וההיא דהומלתא פרש"י המפטמים בשמים כתושים בדבש, ואם כן היינו ההיא דבשמים שחוקים דכתב מהר"ם, וי"ל דהטעם משום דאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים, משום הכי חשיבין קיימי במילתייהו, מה שאין כן בדבר אחר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק

תרומת הדשן אומר שבכדי שברכת פרי טחון תהפוך ל'שהכל' צריכים להתקיים שני תנאים: א. הפרי איבד את צורתו לחלוטין, הוא מרוסק לגמרי. ב. לא זו הדרך הרגילה והקבועה בה אוכלים את הפרי. הזנגוויל חריף וקשה לאכול אותו כמות שהוא. לכן היו רגילים לעשות ממנו הומלתא. מסיבה זו ברכת ההומלתא נותרת 'האדמה' – זו הדרך הרגילה לאכול את הזנגוויל.

על פניו אלו נשמעים כשני תנאים שאין ביניהם קשר של ממש, אך אדרבה, נראה שיש ביניהם קשר משמעותי:

הפרי מאבד את ברכתו כאשר לא מזהים שזהו הפרי. אם הפרי אינו טחון לגמרי, ניתן לזהות את הפרי. ואם זהו האופן הקבוע לאכילת הפרי, אנשים מזהים את הפרי בצורה זו.

תרומת הדשן אומר שהוא עדיין בספק אם חילוקיו נכונים, ומחמת הספק מכריע לברך 'שהכל':

ואף על פי שאין אלו החילוקים ברורים לי, מכל מקום לא יעשו אלא ספק בדבר, ופסקו רבוותא דכל היכא דאיכא ספיקא בברכה ראשונה מברך 'שהכל', שעל הכל שאמר 'שהכל נהיה בדברו' – יצא

שולחן ערוך אורח חיים סימן רב סעיף ז

תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית ברכתך ומברך עליהם 'בורא פרי העץ' ולבסוף ברכה מעין שלש הגה: ולפי זה הוא הדין בלטווערן הנקרא פוידל"א מברכין עליהם 'העץ'; ויש אומרים לברך עליהם 'שהכל', וטוב לחוש לכתחילה לברך 'שהכל'. אבל אם בירך 'העץ' יצא, כי כן נראה עיקר השולחן ערוך מעתיק את הרמב"ם. כזכור, בבית יוסף הוא מבאר שהרמב"ם סובר שהברכה של כל פרי טחון נשאר 'העץ'. הרמ"א מסכים איתו, אך אומר שנכון לחשוש לשיטת תרומת הדשן. המגן אברהם רוצה להציע שאין מחלוקת:

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן רב ס"ק יח

נ"ל דווקא בגדגניות שנתבשלו ונימוחו לגמרי, וכן כתב מהרי"ק שמי"ה, אבל בתמרים שנתמעכו קצת לא פליג, וסבירא ליה כהרמב"ם והטור דמברך 'העץ'.... וגם תרומת הדשן אפשר דמודה בתמרים שמיעכן קצת כהרמב"ם, וגם בגדגניות שנתבשלו כתב וזה לשונו: 'שנימוחים לגמרי מברך שהכל' ערוך השולחן מציע שהראשונים אינם חולקים. הם מסכימים שכאשר הפרי נחלי הוא מאבד את ברכת 'העץ'. לשיטתו, תרומת הדשן מדבר על סירוף, לא על ריבה עבה:

ערוך השולחן אורח חיים סימן רב סעיף כז

אבל באמת נ"ל דאין כאן סתירה כלל, וזה שכתב 'אין מרוסקין לגמרי' הכי פירושו: שאינו מרוסק עד שנעשה כמשקה או דבש, דבזה וודאי מודה הרמב"ם, כיוון שנתבטל שם אוכל מעליו. והרמב"ם מיירי שמראה אוכל עליו, אלא שנעשה כעיסה ונתבלבל מראיתו, אבל מכל מקום מאכל הוא כמו פאוידל"א שלנו, ובזה גם רש"י מודה שמברכין עליו 'העץ', ולשון ריסוק הוא שנעשה כמשקה כמו אין מרוסקין את השלג

סעיף כח

ולפי זה אני אומר דגם דברי בעל תרומת הדשן הוא עניין אחר... דמיירי שנימוחים לגמרי עד שנעשה כמשקה, כמבואר מלשונו, וזה יש אצלנו ג"כ שממחין הפירות וסוחטין אותם ומטגנין בדבש או בנופת צוקע"ר וזהו וודאי ברכתו שהכל וקורין לזה סירו"פ

משנה ברורה סימן רב ס"ק מב

להלכה קיימא לן כדעת המחבר, דהיכא שממשן קיים לא נשתנית ברכתך, ורק בפאוידל"א שאבד כל צורתו ולא ניכר כלל מה הוא, אז לכתחילה מברך 'שהכל', וכהכרעת הרמ"א, דבברכה זו יוצא על הכל בדיעבד

כלומר, עקרונית היה נכון יותר לברך 'העץ'. אך מכיוון שיש מחלוקת, ישנו יתרון לברך 'שהכל', בו וודאי שיוצאים ידי חובה. הוא ממשיך (בסוגריים) שהתובנה הזו קצת מסבכת אותנו עם שאלת הברכה האחרונה:

אכן לעניין ברכה אחרונה אין עצה, אי אתרמי לעניין דברים שהוא משבעה מינים, דברכת 'בורא נפשות' אינה פוטרת מעין ג', ולא מעין ג' פוטרת 'בורא נפשות', אם לא שיאכל גם פרי משבעת המינים וגם דבר שברכתו 'בורא נפשות' לפטור גם את זה. ואם אין לו, נראה לי שיוכל לברך מעין שלש, כי כן משמע מלשון הרמ"א דתופס לעיקר הדין שברכתו 'העץ'

שימו לב: מספק יברך ברכה ראשונה 'שהכל', אך מכיוון שהאמת היא שעליו לברך 'העץ', יברך ברכה אחרונה מעין שלוש (שהרי 'בורא נפשות' אינו מוציא בדיעבד ידי חובת מעין שלוש). האגרות משה אומר שאכן זה נראה משונה, ולכן עדיף להימנע מזה, אך אין מה לעשות, זה ההגיון ההלכתי:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן כה

אבל הא יהיה סתירה למה שבירך תחלה שהכל, וכנראה שלא חש לזה במ"ב משום דאינו סתירה כ"כ משום דבדיעבד אם בירך שהכל יצא אף על פירות שלמים. אבל ודאי צריך לזהר שלא יזדמן לו באופן שיהיה סתירה

ברם, הרב משה לוי אומר שכל זאת הובא ברמ"א בלבד, ואילו השו"ע פוסק שפרי שריסקו אינו מאבד את ברכתו, אלא אם כן הוא נהפך למשקה ממש. לכן הוא אומר שיש לפסוק לספרדים כשו"ע, שיברכו 'העץ' או 'האדמה' גם אם המאכל התרסק לגמרי:

ברכת ה' חלק ג פרק ז סעיף כו

פירות או ירקות מרוסקים לא איבדו את ברכתם הקודמת אפילו אם השתנתה צורתם ומראיתם עד שאי אפשר להכירם, בתנאי שלא השתנה מהותם, כלומר, שעדיין הם אוכל, ולא נימוחו ונעשו משקה (ראה את הערת הגר"א לעיל), ובתנאי שטעמם לא השתנה לרעה

שם סעיף כז

מן האמור בסעיף הקודם יוצא שפירות או ירקות שריסקום במערבל חשמלי, אפילו אם אינם ניכרים, צריך לברך עליהם את ברכתם הקודמת אם לא נימוחו עד שנעשו משקה וטעמם לא השתנה לרעה. אבל אם התרסקו כל כך עד שנעשו משקה או שטעמם השתנה לרעה מברכים עליהם 'שהכל'. והאשכנזים נוהגים לברך 'שהכל' אם התרסקו עד שאינם ניכרים אף על פי שלא נעשו משקה

שם סעיף כח

ריבה שעושים בבית מפירות מבושלים בסוכר, מברכים עליה את ברכת הפרי עצמו, אפילו אם אין הפרי ניכר. והאשכנזים נוהגים לברך עליה 'שהכל' אם אין הפרי ניכר.

שם סעיף כט

על רסק עגבניות ותפוחי אדמה (פירה) ותפוחי עץ, וכן גזר וסלק אדום שגרדום במגרדת צריך לברך גם למנהג האשכנזים את ברכתם הרגילה, שהרי הפירות והירקות ניכרים

פסקי תשובות אורח חיים סימן רב אות יח

לפי זה (שאם נימוחו לגמרי מדינא מברכים 'העץ' ויש אומרים לברך 'שהכל' וטוב לחוש לדבריהם) ריסק ומיעוד פירות חיים (ללא תערובת אחרת) שלא עברו תהליך בישול כלל לכאורה אינו בכלל זה, אלא נכלל בדין דהשו"ע דתמרים שמיעך, וכגון ממרח בוטנים (חמאת בוטנים) וממרח תמרים וכיוצא באלו [כלומר, עולה שמבחינה עקרונית נכון יותר לברך 'העץ' על סילאן וחמאת בוטנים]. אמנם כיוון שבידינו דברי הפוסקים הכותבים שאין דברי השו"ע אמורים אלא במיעוד ביד, שאז אין המיעוד באופן מוחלט ששינה צורתו לגמרי, מה שאין כן במיעוד וריסק במכונה, שהינו מוחלט עד שאין ניכר מהות הפרי כלל, לכן יש להכריע לברך על ממרחים אלו 'שהכל', וירא שמיים יקפיד לברך על פרי שלם ולפטור הממרח.

וכל זה בפירות שרוסקו במכונה וכדו' באופן מוחלט, אבל פירות וירקות חיים שרוסקו במגרדת (פומפיה), וכמו שמצוי שעושים בגזר ותפוחי עץ וכדומה, ברכתן לא נשתנית, ומברכין 'העץ' על רסק תפוחי עץ ותפוחי אדמה על גזר מרוסק וכדו'.

נסיים את הפרק הזה בנקודה שהעירו הפוסקים: אין הבדל בין מעיכה שאינה משנה את ברכת הפרי, ובין עיוות צורתו:

פסקי תשובות אורח חיים סימן רב אות טז

וכן כשנתעוות צורת הפרי עקב חום או קליה וכגון פופקורן ותירס תפוח ברכתן בורא פרי האדמה.

נסכם את העולה בשלב זה:

בגמרא נאמר שעל דבש מברכים 'שהכל', ואילו על 'טרימא' מברכים 'העץ', שכן פרי נשאר פרי.

מהבה"ג משמע שהדבש אינו מכיל פרי בלבד, ולכן אין מברכים עליו 'העץ'.

מלשון רש"י והטור משמע שהדבש נוזלי לחלוטין, ואילו טרימא אינו טחון לגמרי.

מלשון הרמב"ם היו שדייקו שסובר כרש"י. ברם רוב האחרונים הבינו שלפי הרמב"ם פרי תמיד נשאר פרי, ואילו דבש מופק מהפרי, ואינו הפרי עצמו.

ברם תרומת הדשן אומר לברך 'שהכל' על פוידל.

השו"ע פוסק כרמב"ם, והרמ"א אומר שיש מקום לשיטת תרומת הדשן.

המגן אברהם וערוך השלחן מציעים שאין מחלוקת של ממש בין הראשונים, אך לשני כיוונים מעט שונים: המגן אברהם אומר שמבחינה עקרונית כל פרי שנמעך כליל, ברכתו 'שהכל'. הרמב"ם מסכים עם רש"י, שמדובר על פרי שלא נמעך לחלוטין.

ערוך השלחן אומר להיפך: תרומת הדשן מסכים שגם פרי שנמעך לחלוטין, ברכתו 'העץ'. רק על מוצר נוזלי לחלוטין, כמו סירופ, יש לברך 'שהכל'.

ברכת הטחינה

ספר אבודרהם – השער הרביעי – ברכת בורא פרי האדמה

השומשמן מברכין עליהם בורא פרי האדמה. טחנן מברכין עליהם שהכל על שמן ופסולת שלהם מברכין בורא פרי האדמה

בית יוסף אורח חיים סימן רד (לסעיף יא, ב)

ואיני יודע מה טעם יש בפסולת לברך עליו בורא פרי האדמה

אמנם הבית יוסף תמה על קביעת האבודרהם אודות הפסולת, אך נראה שאינו מתקשה בדבריו. ברם, על סמך הדברים שלמדנו עד כה הדברים מפתיעים. לכאורה על השמן יש לברך 'שהכל', מפני שזהו נחל שמופק מהירק. לעומת זאת, שומשומים טחונים לחלוטין, טחינה, נתונים בספק: אם 'טרימא' כולל ירק טחון לחלוטין, הרי שיש לברך 'האדמה', ולא 'שהכל'.

אבן העזר אורח חיים סימן רה סעיף ג

תמה אני על הבית יוסף והאחרונים שלא הרגישו דיש טעות דמוכח באבודרהם הנזכר לעיל, דקשה טובא על [רוב דברי] אבודרהם הנ"ל. חדא, איך פסק על שמן שומשמן לברך בורא פרי האדמה, והוא נגד מסקנת הש"ס ... דעל כל המשקין מברך שהכל ... ובודאי שמן שומשמן בכלל כל המשקין הנ"ל, דבמתניתין לא הוציא זולת יין ושמן. תו מה שכתב 'טחון מברך שהכל', זה גם כן אינו נכון ... הרי לכולי עלמא אף דאשתני הפרי לא אשתנה ברכתו ... כל פירות מעוכין ומרוסקין כמו שמן ופת הוי כמו פירות בעין ולא נשתנה ברכתן. וכן פסק הרמב"ם [שם הלכה ד] בתמרים שמעכן כמו עיסה, והסכמת אחרונים בסימן ר"ב סעיף ז' גבי דין תמרים שמיעכו ע"ש, דלכולי עלמא כל שאוכלו דרך אכילתו והנאתו, אף שנתמעך ונתרסק לגמרי, לא אשתנה ברכתו .... וכן צריך להיות: 'טחון מברך עליהם פרי האדמה, על שמן ופסולת שלהם מברך שהכל'. וזה ברור דהיפוך דברים יש כאן. ועתה דבריו הם עולין לדינא כדעת כל הפוסקים

אבן העזר אומר שלטחינה יש דין של טרימא, וברכתו 'האדמה', ואילו ברכת שמן שומשום היא 'שהכל', כדין כל שמן למעט שמן זית.

הבן איש חי אומר שהדין של טרימא תלוי בזה שעדיין יש איזה היכר מאיזה פרי או ירק בטחינה. מכיוון שבטחינה אין היכר שנעשה משומשום, ברכתו 'שהכל':

בן איש חי שנה ראשונה פרשת פינחס אות יב

פה עירנו עושים מין מתיקה שקורין סמסמיי דמערבין שומשמן עם סוכר או עם דבש, צריך לברך 'בורא פרי האדמה', כי שומשמן עיקר. וכן שומשמן שמערבין אותם בדבר חמוץ שקורין לזה סמא"ק וזעתי"ר יברך 'האדמה', דשומשמן עיקר. ועל פסולת שומשמן שקורין בערבי כסב"א מברך שהכל מפני שנשתנית צורת השומשמן. וכן על שומשמן טחונים שקורין בערבי גאש"י מברך שהכל. גם פה עירנו דרכן לרסק תמרים עם שומשמן וקורין אותה בערבי מדוגג"א, דשורת הדין אם נתרסקו לגמרי שאין ניכר צורת התמרים יברך שהכל, ואם עדיין נשאר חתיכות מן התמרים שניכר שהם תמרים יברך 'העץ' ויפטור השאר

הרב פיינשטיין מביא סיבה אחרת לברך 'שהכל' על טחינה:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן סה

שומשמן אין דרך לאוכלו כד, דהטחינה הוא לעשות שמן, ולא בשביל אכילה. ולכן כיון שאין צורתן עליהן מברך 'שהכל' לפי המגן אברהם. אבל לדינא הוא ספק, דאבן העזר פליג וסובר דמברך גם בשומשמן שטחון 'האדמה', ולכן טוב למנוע מלאכול שומשמן שטחון בלא פת, ואם צריך לאכול יש לברך שהכל מספק

הרב פיינשטיין אומר שאנשים לא רגילים לאכול טחינה גולמית בפני עצמה: או שמערבבים אותה עם דברים אחרים, או ששמים אותה על לחם וכדו'. באמת רחוק הוא שאוכלים את הטחינה הגולמית בפני עצמה.

פסקי תשובות אורח חיים סימן רב אות כב

מוצרי חילבה ומוצרי שומשום טחון (חלווה וטחינה וכיוצא בזה), אף שרוב גרגרי החילבה והשומשום מיועדים לריסוק וטחינה או לכתשה לשמן וכיוצא בזה, מכל מקום מיועדים לאכילה כתבלין וכטפילה על ידי מריחה על לחם ומיני מאפה וכדו', ולכן אפילו כשאכלם שלא כטפילה מברך שהכל. אבל כשאוכל גרגרי החילבה או שומשום כשאינם טחונים (וכגון ממתק שומשום שהוא גרגרי שומשום הדבוקים במי סוכר וכדו') מברך בורא פרי האדמה

ברם, הרב משה לוי, לשיטתו לעיל, פוסק שיש לברך 'האדמה' על כל ירק שנטחן ולא נהפך למשקה:

ברכת ה' חלק ג פרק ז סעיף מא

חלווה שעשויה משומשומים טחונים שנלושו בדבש וסוכר, צריך לברך עליו 'שהכל'. אבל טחינה שעשויה משומשומים טחונים בלבד צריך לברך עליה 'האדמה' אם אוכל אותה לבדה בלא לחם

יש לציין שגם ביחס לטחינה נראה שהדבר תלוי – ישנו ממרח טחינה (סלט טחינה) שהוא נחלי ביותר, ויש שהוא סמיק יותר. מסתבר שגם דברי הרב הלוי (מחבר 'ברכת ה') מתכוון לסלט טחינה הסמיכה. ישנה

טחינה גולמית סמיכה יחסית, אך גם נשפכת (פחות מסלט טחינה שעשוי להיות נחלי ממש, ובכל זאת נשפכת) יש לדון אם היא נחשבת נחלית כל כך שלכולי עלמא תאבד את ברכת האדמה.

שוקולד

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא אות ב

בענין שוקולד שנהוג לברך עליו שהכל, נשאתי ונתתי בזה עם גדולי תורה, דבשלמא על משקה של קקאו ניחא מה שמברכין שהכל, אבל שוקולד הרי הוא ממש אוכל גמור ... ועיין במגן אברהם סימן ר"ב ס"ק י"ח שכתב דכיון שהדרך הוא לכתוש ולשחוק הרי הם חשובים כקיימי במילתייהו, ואם כן הרי גם קקאו דרך אכילתם רק על ידי כיתוש וריסוק ויש לברך עליו 'העץ' אם הקקאו הוא עיקר, וכל שכן כשהוא רוב! והפליאה היא ביותר על אחינו הספרדים שנוהגים כהמחבר /או"ח/ בסי' ר"ב סעי' ז' לברך 'העץ' גם על תמרים שנתמעכו ונשתנה צורתן. וחשבתי לומר דכיוון שהקקאו עצמו אינו נאכל כלל כמו שהוא, לא חי ולא מבושל, ועומד כרגיל להתערב עם דברים אחרים באופן שהוא רק מיעוט, ולכן אפשר דאפילו בכי האי גוונא שאינו מיעוט, אבל כיוון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי תיקון ותערובת עם דברים אחרים אפשר דאין זה כל כך חשוב, ואף שדרך אכילתו תמיד על ידי ריסוק, אפילו הכי מברכין על זה שהכל ... אך עדיין תמוה, שהרי מבואר שגם על אינגבע"ר /קנמון/ שחוקים שאוכלים עם צוקער מברכים 'העץ' כמו שכתב הט"ז וכן הוא במשנ"ב סי' ר"ב ס"ק מ"ד, אף על גב שגם אינגבע"ר אינו נאכל כלל אלא על ידי שחיקה ונטפל לדברים אחרים, ממש כמו קקאו ולכן צע"ג. ועכ"פ אותם שמערבים קקאו עם סוכר יחד ואוכלין נראה שאם הרוב הוא קקאו צריכים ודאי לברך 'העץ', שהרי לא נהפך לדבר אחר

הרב שטרנבוך מצדיק את המנהג:

תשובות והנהגות כרך א סימן קפז

שאלה: שוקולד כיצד מברכין עלה?

ראיתי בספר על ברכת הנהנין מהרה"ג רבי גבריאל קרויס שליט"א מאנגליה דמסיק כיון שעיקרו מפרי העץ היינו פולי הקקאו ודרכו בכך לשוקולדה, עיקר הברכה בורא פרי העץ, ותמה על שנוהגין לברך שהכל. ובמקור הברכה מביא מפחד יצחק שבעל יד מלאכי הורה באמת לברך על קיקולאטה בורא פרי העץ, רק בספר הנ"ל מסכים לברך שהכל כיון שהמנהג כן, אבל רצינו כאן לסדר עשיית שוקולדה עם הכשר, וביררנו התערובות שנותן ועירבו שם כט"ו מיני תבלין וכדומה.

לכן כפי הנראה בשאקאלדע אוכלים רק בשביל הטעם הטוב דווקא, וצורת פרי הקקאו משתנית לגמרי על ידי התערובות שנותן טעם וחשוב ולא בטל, ואף אם רובו פרי מעץ, בשוקלדע חשוב יותר התערובות שמטעים ומשנה צורה וטעם, לכן ראוי לברך שהכל דאזלינן בתר טעם וצורה, ולא דמי לשוקלדע לבד העשויה בלי תערובת, שהתערובות שנאכל בשבילו משנה צורתה לגמרי כמ"ש

ברם, כאשר מוסיפים מרכיבים אחרים (שאינן ברכתם 'מזונות') לשוקולד, הם טפלים לשוקולד, ולכן מברכים גם עליהם את ברכת השוקולד:

ברכת ה' חלק ג פרק ז סעיף לה

שוקולד וחטיפי שוקולד שונים צריך לברך עליהם 'שהכל', ואפילו אם מעורבים בהם צימוקים או שקדים או אגוזים שלמים. ובדיעבד מי שברך על שוקולד וחטיפי שוקולד 'העץ' או 'האדמה' - יצא

הערות מעשיות

מפאת אורך היחידה, אנו מעירים על שתי המחלוקות הבאות בקיצור, ללא הבאת המקורות כדרכנו:

- פירה הנעשה מאבקת תפוחי אדמה: מצד אחד, האבקה מאבדת את צורת הירק כליל. לכן פוסק הרב קרליץ שיש לברך על הפירה מהסוג הזה 'האדמה'. מצד שני, הוא שב לצורתו הקודמת, ולכן פוסקים הגרש"ז והרב אלישיב שיש לברך אליו 'שהכל'.
- רסק שיש בו חתיכות פרי: לפי כף החיים והגרש"ז יש לברך 'העץ' על החתיכה ולפטור את הרסק. לפי שבט הלוי יברך על הרסק 'שהכל'.

מילת סיום

לכאורה על השוקולד היה נכון לברך 'בורא פרי העץ'. אך למעשה נהוג לברך 'שהכל', ואין לשנות. זו דוגמא לאתגר הכללי שיש בסוגיה זו. הגבולות אינם ברורים עד תום, וחכמי הדורות, כדרכם, לא יצאו נגד המנהג. אפשר לעגן את הפסיקה הזאת בדברי הראשונים, האומרים שהברכה תלויה בשאלה אם הפרי 'ניכר', וניתן לדעת אם הפרי 'ניכר' על פי הברכה שאנשים מייחסים למוצר אינטואיטיבית. אבל יתכן ללכת צעד אחד הלאה ולומר שמה שבאמת קובע זו הקרבה לפרי. כל היחידה מנסה להגדיר את הקרבה הזאת, ואין לנו אלא את החילוקים העולים מהסוגיות ומדברי רבותינו. אבל בסוף הכללים אינם נותנים תמונה שלמה, אלא מקרבת אותנו להבחנה המדויקת. לכן יהיו גם חריגים ויוצאי דופן, ובזה חכמו חכמי הדורות לראות מה האנשים, יראי ה' המבקשים לברך ולהודות לקב"ה על האוכל שנתן לנו, ולתת לאינטואיציה הקדושה את מקומה להוביל אותנו להודות לקב"ה כראוי.

רבנות – שו"ע סימן רב רד ריב

לסיכום:

ירקות מבושלים – שלקות

במסכת ברכות (דף לח ע"ב) מציעים להשוות את הדין של ירק לדין של פת: כשם שמברכים על פת 'המוציא' אחרי אפייתו, ו'מזונות' אחרי בישולו, כך יברכו 'האדמה' על ירק מבושל.

רב חסדא מציג מחלוקת ביחס לירקות מבושלים: רב אומר שמברכים עליהם 'האדמה', עולא בשם רבי יוחנן אומר שמברכים עליהם 'שהכל', והוא אומר שהדבר תלוי: אם בטבעו מברכים עליו 'האדמה', בצורתו המבושלת יברכו עליו 'שהכל', ולהיפך. יש מקום להתלבט אם כוונת רב חסדא היא לחלוק על רבותיו ולמצוא פשרה ביניהם, או שהוא אומר שרבותיו התכוונו לדבריו.

הגמרא שואלת על מברכים 'האדמה' לפני הבישול, ואחרי הבישול יברכו עליו 'שהכל', ועונה: שום ובצל. בהמשך הוסגיה מובאות שתי מימרות הפוכות ביחס לפסיקתו של רבי יוחנן על שלקות: רבי חייא האומר שלשיטתו מברכים 'האדמה', ורבי בנימין בר יפת האומר שלשיטתו ברכתם 'שהכל'.

נעבור לשיטות הראשונים:

שיטת הרי"ף:

הרי"ף אומר שלהלכה על כל ירק מבושל מברכים 'האדמה'. אפילו שום ובצל.

בעלי התוספות מבארים שהרי"ף סובר שרבי יוחנן אינו מקבל את כל החילוקים ולשיטתו על שלקות תמיד יש לברך 'האדמה'. ברם, יתכנו ירקות שלא רגילים לאכלם חיים (כמו דלעת), ואזי חיים ברכתם 'שהכל'. אך כל ירק שמבושלים – ברכתו 'האדמה'.

הרא"ה מגביל את החידוש הזה בשיטת הרי"ף, ואומר שגם הרי"ף מודה שאם הירק מאבד את איכותו בבישול, ברכתו 'שהכל'.

רא"ש, רשב"א, ראב"ד ורמב"ם: יש ליישב את פסקי רבי יוחנן באופן שרב חסדא הציע. אך חלקו בהגדרה המדויקת של דברי רב חסדא:

לפי הראב"ד: ברכתם 'האדמה' רק כאשר הם במצב אכילתם האולטימטיבי. בכל מצב אחר ברכתם 'שהכל'. ברירת המחלוקת (כלומר, בליט מדד בו ניתן לזהות אם הם עדיפים טריים או מבושלים) היא ברכת 'האדמה' על מצבם הטבעי.

לפי הרא"ש: אם ניתן לזהות יתרון במצב זה או אחר (מבושל, טרי, כבוש), הרי שברכתם בכל מצב אחר היא 'שהכל', וברכתם 'האדמה' רק במצב זה. אם אין יתרון ניכר של מצב אחד על משנהו ברכתם 'האדמה' בכל המצבים הללו.

בשו"ע אורח חיים סימן רה סעיף א מנסח שאם הירקות טובים יותר מבושלים מחיים, מברכים 'שהכל' על הירק חי ו'האדמה' על הירק מבושל. ואילו בסימן רב סעיף יב מנסח שאם 'אין דרך' לאכלם חיים אלא מבושלים מברך 'שהכל' על אכילתם חיים.

המגן גיבורים אומר שכוונת השו"ע היא ש'אין דרך' – פחות מקובל, ולכן יש לברך 'שהכל' על כל תצורה המקובלת פחות מחברתה. כלומר: אם רוב הירק הזה נאכל מבושל, ברכתו חי היא 'שהכל', ואם רוב הירק הזה נאכל חי, ברכתו מבושל היא 'שהכל'.

המגן אברהם (רה ג) אומר שאין ללכת אחר רוב שכוה, אלא אחר הטעם: אם הירק טעים חי, יש לברך עליו 'האדמה' גם אם הוא טעים יותר ומקובל יותר לאכול מבושל.

שו"ע הרב פוסק בדומה לרי"ף – אם הירק פחות איכותי בהיותו חי, ברכתו חי היא 'שהכל'. אך ירק שברכתו חי היא 'האדמה' אינו מאבד את ברכתו בבישול, אלא אם כן טעמו נפגע בצורה משמעותית. קריטריון נוסף הוא מטרת נטיעת העץ: איננו יכולים לדעת לשם מה הקב"ה ברא עץ זה או אחר. אך אנו יכולים לברר מה חשב החקלאי שבחר להשקיע בזן הזה. ממנו נדע מהו השוק המקובל מהפרי או הירק שלפנינו.

החיי אדם ממשיך את דבריו ואומר שיש לברר מהו השוק המקובל במקום זה. בהחלט יתכן שבמקום אחד יברכו על גזר 'האדמה' ובמקום אחר יברכו על גזר 'שהכל', לפי המקובל באותו האזור.

שום ובצל

הב"ח, על סמך הדרך בה הטור הבין את הרי"ף, פוסק ששום חי אינו כל כך ראוי לאכילה, וברכתו 'שהכל', ואילו מבושל משתפר, וברכתו 'האדמה'.

השו"ע והרמ"א פוסקים כרא"ש, ששום חי ברכתו 'האדמה' ומבושל ברכתו 'שהכל'. הרמ"א מסביר שגם אם השום משביח על ידי המאכל איתו הוא מתבשל, זו לא סיבה לברך עליו 'שהכל', שכן זהו שבח הבשר, לא של השום.

אך הרא"ש אומר שזה נכון ביחס לשום, שעיקר טעמו המשובח הוא משאר התבשיל. אך פירות אחרים, לדוגמא, אגוזים, שטעמם הוא טעם אגוז, גם אם הוא משביח בעזרת הדבש שמתגנים עליו, ברכתו נותרת 'העץ'. המגן אברהם מגדיר את דבריו: במקרה של השום, הביאו את השום לשפר את הבשר. במקרה של האגוז, הביאו את הדבש לשפר את האגוז.

נפקא מינה היא לעניין בצל: ישנו בצל סגול, אותו בעיקר מכניסים לסלטים וכדו', ודרכו להאכל חי. כיום שמקובל לאכול את הבצל מטוגן, על בצל מטוגן יש לברך 'האדמה', וברוב המצבים האחרים הוא יהיה בטל ליתר המאכל.

מיץ פירות וירקות מרוסקים

במסכת ברכות (דף לח ע"א ו-לט ע"א) מר בר רב אשי אומר שמברכים 'שהכל' על דבש תמרים, מפני שהוא זיעה ולא פרי. לאחר מכן נאמר שטרימא (פרי טחון) 'במילתייהו קיימי'. בהמשך רב פפא אומר שמיא דכולהו שלקי כשלקי.

ביחס ל"מי סלקא כסלקא" יש שתי תפיסות עקרוניות בראשונים:

המאירי מציג את שיטות הראשונים הסוברים שאין ללמוד ממימרא זו על מי בישול הירק. או שהיא משפיעה על הדין של מיץ הפירות (אותו נברר בהמשך) או שהכוונה היא להגדיר את המיץ כטפל ביחס לירק, אך לא לקבוע שדינו כדין הירק. לפי בעלי התוספות יש לברך 'האדמה' על מי הסלקא, ואם כך עלינו להבין במה הם שונים מהמיץ של הפרי. הרא"ש מסביר שהמיץ של הפרי אינו מקבל את טעם הפרי ממש. לעומת זאת, מי בישול הפרי מקבלים את טעם הפרי ממש. הטור פוסק כדבריו.

אך הרשב"א מזכיר לנו שאם לא זו הדרך הרגילה להפיק את טעם הפרי או הירק, ברכתו תהיה 'שהכל', כדין הירק המבושל עצמו! הרמב"ם פוסק כדבריו.

מהבה"ג משמע שכשם שמברכים את ברכת הירק על מי בישול הירק, כך יש לברך על כל מיץ פירות. אך הרא"ש מציג להגביל את דבריו לדבש היוצא בטבעיות מתמרים בלבד, ובכך הוא מקרב את הסבר הבה"ג להסברו של הרא"ש עצמו. ואילו הט"ז מבאר את דברי הבה"ג אחרת. מדבריו עולה שהבה"ג אינו מיישב את הסוגיות כלל (אלא מגדיר מהו "דבש" האמור בתורה).

אדון לבירה

יש מספר סיבות לברך 'האדמה' או 'מזונות' על בירה: מיא דסלקא כסלקא; זו אחת הדרכים המקובלות ביותר ליהנות משעורים; ולמדנו ש'כל שיש בו מחמשת המינים מברכים עליו בורא מיני מזונות'.

הרא"ש דוחה את השיקולים הללו: ראשית, אין לראות בזה הדרך האידיאלית לאכול שעורים, שכן הדרך האידיאלית היא בפת. במקרה זה גם הרא"ש מסכים שאין להתייחס לבירה כ'מיא דסלקא', שכן השעורים אינם ניכרים בבירה. אך הוא מוסיף נקודה יסודית: מברכים 'האדמה' על מי סלקא רק אם הבישול נועד גם לאכילת הסלקא. במקרה של הבירה, מבשלים את

השעורים בשביל המים. נוצרת דייסת שעורים, אך זהו תוצר לוואי שאינו מעניין את יצרני הבירה. במקרה שכזה ברור שהנושא הוא הנוזל של הבירה, וברכתו 'שהכל'.

ברכת הקפה

ביחס לקפה עולה דבר דומה: זהו האופן האידיאלי של צריכת פולי הקפה (ולכן לפי הלכות קטנות ופנים מאירות ברכת הקפה הוא 'העץ'), אך לא מבשלים אותו בשביל הפולים (ולכן הפרח מטה אהרן ושבות יעקב פוסקים שברכת הקפה היא 'שהכל'). להלכה יש לברך 'שהכל', ראשית מפני שעיקר הדין כדברי הרא"ש, שמטרת בישול הקפה לא נועד לאכילת הפולים אלא לקפה. שנית מפני שגם אם נותרנו בספק, עדיף לברך 'שהכל'.

ברכת המרק

לאור שיטת בעלי התוספות והרא"ש פוסק השו"ע (סימן רה סעיף ב) שיש לברך 'האדמה' על מרק ירקות (גם ללא הירקות). לאור הערת הרשב"א הוא מסייג זאת לירקות שעיקר שימושם לבישול (סימן רב סעיף י). הפסקי תשובות מסכם את התנאים לכך שברכת מרק ירקות תהיה 'האדמה': א. ירקות שרגילים לבשל. ב. ירקות שרגילים לבשל עבר המרק (ולא רק עבור הירק). ג. הירקות לא מתבשלים עם משהו שנקבע כעיקר המרק (לדוגמא: מרק עוף, ברכתו 'שהכל', כמו העוף, למרות שיש בו ירקות רבים). ד. לנוזל יש טעם משמעותי של ירק. ה. אנשים מתייחסים למאכל כ'מרק', ש'אוכלים', ולא כשתיה, ששותים. אך רבים מחכמי ספרד (כף החיים, ברכת ה') חוששים לשיטות הראשונים שמביא המאירי. כאמור, לשיטתם אין לברך 'האדמה' על המרק של הירקות.

העמקה נוספת בהבנת המושג 'זיעה' והברכה על מיץ פירות

על איזה מיץ פירות נכון לברך 'בורא פרי העץ'?
 רא"ש – מיץ, בהגדרה, נועד לשתיה. כל מה שנועד לשתיה ולא לאכילה ברכתו 'שהכל'.
 רש"י – רק על פירות שניתנו למשקה (ומה שהוא מכיר הם זיתים וענבים בלבד).
 תוספות – פירות שהמיץ שלהם איכותי יותר מהפרי כמו שהוא (אשתנו לעילויא), ודרכם להיסחט. אך שני אלו נכונים רק בתנאי שהמיץ גם איכותי אובייקטיבית, לא רק יותר טוב מהפרי. אם הפרי גרוע והמיץ חמוץ, לא יברכו עליו 'העץ'.
 ראב"ד – ביחס למיצים המופקים מהפרי – יין ושמן זית, בלבד, מגזירת הכתוב. ברם, מיץ שהוא טחינה של הפרי עצמו – ברכתו 'העץ'.
 רשב"א – אם רגילים לסחוט אותו למיץ, מברכים עליו 'העץ'.

ההלכה בעניין מיץ פירות

הרשב"א והרא"ש חולקים בשתי מחלוקות:
 א. האם כל דבר שנועד לשתיה הוא 'מיץ', וממילא ברכתו 'שהכל'.
 ב. האם יש הבדל בין סחיטה כתישה ובישול. לפי הרשב"א אין הבדל. לפי הרא"ש רק הבישול מפיק את הטעם בצורה יעילה דיה להצדיק את ברכת 'האדמה'.
 החזון איש מגביל את המחלוקת ואומר שהרא"ש מסכים שאם יש זנים שמגדלים דווקא למיץ, ברכתם ודאי 'העץ', וכך הוא פוסק להלכה.
 הפרי מגדים מתלבט מהי פסיקת השו"ע.
 המשנה ברורה אומר ששמע שלפי השו"ע יש לברך 'שהכל' על כל מיצי הפירות, אך יתכן ופסיקתו היא מספק, שהסתפק כמי להכריע. אם כן, במידה ויברך 'העץ' על מיץ פירות, לא יחזור ויברך, שמא הלכה כרשב"א.
 ברם, זו ההלכה בכל ההלכות הללו: אדם בישל ירק שבדרך כלל נאכל חי, אך אכילתו מבושלת סבירה. הוא בירך על הירק 'האדמה'. הוא לא יחזור ויברך, למרות שזה טעות, בגלל שבסופו של דבר הוא בירך את הקב"ה על פרי האדמה שניתן לו.

פירות טחונים

בגמרא (ברכות לח ע"א) נאמר שברכת הטרימא היא 'העץ', שכן טחינתו אינה משנה את ברכתו.

רש"י מבאר שהכוונה היא לפרי כתוש 'קצת'. השיטה מקובצת מסביר שאילו היה מדובר על פרי מרוסק כליל ברכתו הייתה משתנה ל'שהכל', וכן פוסק הטור.

הרמב"ם פוסק שתמרים שמייעכן ביד ברכתם 'העץ'. פרשני הרמב"ם חולקים אם כוונתו שביד התמרים לא יימעכו עד תום, אך אילו היו נמעכים עד תום ברכתם הייתה 'שהכל' (נהר שלום) או שבכל מקרה ברכתם 'העץ' (אור שמח, וכן משמע מהבית יוסף).

תרומת הדשן נשאל על ריבה. הוא אומר שעקרונות מהגמרא משמע שברכת הריבה היא 'העץ', אך מכיוון שמרש"י והטור משמע שמעוך כליל ברכתו 'שהכל', וכן מוסיפים לו סוכר וכו', נכון יותר לברך על 'שהכל', אלא אם כן זו דרך אכילתו הרגילה. לכן, לדוגמא, על ריבת זנגוויל, שלא רגילים לאכול בצורה אחרת, יש לברך 'האדמה'. ברם, הוא מסיים ואומר שבכל מצב של ספק נכון יותר לברך 'שהכל'.

בשו"ע מעתיק את הרמב"ם (כאמור, לפי הבית יוסף הכוונה היא שגם על ריבה יש לברך 'העץ'), והרמ"א אומר שטוב לחוש לשיטת תרומת הדשן. המגן אברהם מציע שמוסכם שמה שממש נעשה נוזל, כמו ריבה, ברכתו 'שהכל'. ערוך השלחן הולך עם זה צעד הלאה ואומר שרק על סירופ מברכים 'שהכל', לא על ריבה מוצקה יותר.

המשנה ברורה כותב שרק ריבה שאבדה את צורת הפרי והפרי אינו ניכר בו כלל מברך 'שהכל'. אך אם מדובר באחד משבעת המינים, מספק יש להתייחס אל הריבה כפרי, ולברך 'על העץ'! האגרות משה רואה בכך סתירה מסוימת, ולכן אומר שעדיף להימנע מהגיע למצב המשונה הזה. ברם, למעשה אם אוכל ריבת תאנים או תמרים יברך 'שהכל' ולאחר מכן מעין שלוש. אך ברכת ה' (וכן פוסקים ספרדים אחרים) פוסקים כדברי השו"ע, ולשיטתם גם פירות מרוסקים לחלוטין ברכתם תהיה 'העץ'.

ברכת הטחינה

באבודרהם פוסק שעל השומשום הטחון מברך 'שהכל', ואילו על השמן והפסולת מברך 'האדמה'. הבית יוסף אומר שאינו מבין מדוע לברך 'האדמה' על פסולת. אך אבן העזר חולק עקרונית יותר: מדוע שברכת השומשום לא תהיה 'האדמה', כמו טרימא? לכן הוא אומר להיפך: שמן שומשום הוא 'שהכל', ואילו ברכת הטחינה היא 'האדמה'.

הבן איש חי מיישב את האבודרהם: מכיוון שאין שום היכר שהטחינה הגיעה משומשום, ברכתו 'שהכל', בדומה לתרומת הדשן. הפסקי תשובות מסכם תשובות של מספר אחרונים: אמנם רגילים לטחון שומשום, אך חריג מאוד לאכול את הטחינה הגולמית ללא תערובת או מריחה על דברים אחרים. לכן ברכתה 'שהכל'.

הרב משה לוי, כשיטתו לעיל, פוסק שלפי השולחן ערוך טחינה אינה משנה ברכה של ירק, ולכן ברכת הטחינה היא 'האדמה'.

שוקולד

נהוג לברך 'שהכל' על שוקולד. לגרש"ז לא ברור מדוע. הרב שטרנבוך מציע שהשוקולד מלא בחומרי טעם אחרים. משמע שאם מדובר בשוקולד עם אחוז גבוה של קקאו ברכתו אכן תהיה 'העץ'.

ביחידה זו למדנו על ברכות 'העץ' ו'האדמה' על פירות וירקות במצבי צבירה ובישול שונים. ביחידה הבאה נברר מהו פרי העץ ומהו פרי האדמה.